

Frankofon Yazar Ahmadou Kourouma'nın *Allah N'est Pas Obligé* (Allah Mecbur Değil Ki) Adlı Yapıtı Üzerine Çeviri Göstergebilimi Bağlamında Bir İnceleme*

ÖĞR. GÖR. ERCAN DEMİRCİ** - DR. ÖĞR. ÜYESİ NESRİN TEKİN ÇETİN***

Öz

Bu çalışmada, Ahmadou Kourouma'nın *Allah n'est pas obligé* adlı romanı ve Türkçe çevirisi üzerine çeviri göstergebilimi bağlamında bir inceleme yapılması amaçlanmaktadır. Çevirmen Aykut Derman tarafından Fransızca aslından Türkçeye *Allah mecbur değil ki* (2002) adıyla çevrilen romanın temel konusu Afrika'da sıkça karşılaşılan çocuk askerler meselesidir. Bu çalışmanın yöntemini, çeviribilim araştırmacısı Sündüz Öztürk Kasar'ın önerdiği "özde çeviri" (traduction en filigrane) kavramı oluşturmaktadır. "Özde çeviri" temelde, özgün metnin yazarının metnini zihinsel bir çeviri sürecinden geçirerek yazmasını ifade eder. Ayrıca ilgili kavram, zihinsel çevirinin çıkış yerine ve doğrultusuna göre "öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çeviri" ve "yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviri" olarak iki kısma ayrılmıştır. Buna göre, Afrikalı yazarlar tarafından kaleme alınan edebi metinler de "özde çeviri" kavramı çerçevesinde incelenebilir. Bu yönüyle, *Allah n'est pas obligé* adlı roman, yazarın kendi kültürüne ait gerçeklikleri yabancı bir dil ve kültür uzamına Fransızca yoluyla aktardığı için bir "özde çeviri" örneği olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda, "özde çeviri" örneği olarak değerlendirilen kaynak eserden seçilen 20 örnek, "dolaylı özde çeviri" olarak kabul edilen Türkçe çevirisi ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kültüre özgü unsurlar çerçevesinde seçilen örnekler üzerinde "özde çeviri" kavramının izleri sürülmüş ve sonuç olarak Afrika kültürüne özgü unsurların Türk okura nasıl sunulduğu irdelenmiştir.

Anahtar sözcükler: çeviri göstergebilimi, özde çeviri, *Allah n'est pas obligé* (*Allah mecbur değil ki*), zihinsel çeviri, Frankofon Afrika edebiyatı

An Analysis on Francophone Writer Ahmadou Kourouma's *Allah N'est Pas Obligé* in the Context of Translation Semiotics

Abstract

This study aims to examine the novel *Allah n'est pas obligé* by Ahmadou Kourouma and its Turkish translation within the context of translation semiotics. The novel, translated by Aykut Derman from its original French into Turkish as *Allah mecbur değil ki* (2002), deals with the issue of

* Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde Dr. Öğretim Üyesi Nesrin TEKİN ÇETİN danışmanlığında yazılmakta olan "Frankofon Afrika Edebiyatının Çeviri Yoluyla Türkçede Temsili Üzerine Çeviri Göstergebilimi Bağlamında Bir İnceleme" başlıklı doktora tezinden yola çıkılarak birinci yazar tarafından üretilmiştir.

** Nevşehir Hacı Bektaş V. Ün. Yabancı Diller Yük., e.demirci@nevsehir.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6702-0247>

*** Ankara Hacı B. Veli Ün. Edebiyat Fak. Mütercim ve Ter. Böl., nesrin.tekin@hbv.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-2078-0684>

child soldiers, a topic frequently encountered in Africa. The methodology of this study is based on the concept of “watermark translation” (traduction en filigrane), proposed by translation studies researcher Sündüz Öztürk Kasar. “Watermark translation” essentially refers to the author of the original text writing their work by passing it through a mental translation process. Moreover, the concept is divided into two parts according to the direction and place of the mental translation: “watermark translation from the original context to the foreign context” and “watermark translation from the foreign context to the original context.” Accordingly, literary texts written by African writers can also be examined within the framework of the concept of “watermark translation”. In this respect, the novel *Allah n'est pas obligé* can be considered an example of “watermark translation” because it transfers the realities of the author’s own culture to a foreign language and cultural space through French. In this context, 20 examples selected from the source work, which are evaluated as examples of “watermark translation”, were examined comparatively with the Turkish translation, the relevant concept was traced in the examples and as a result, it was revealed how the elements specific to African culture were presented to the Turkish reader.

Keywords: semiotics of translation, watermark translation, *Allah n'est pas obligé* (*Allah is not obliged*), mental translation, Francophone African literature

GİRİŞ

Çalışmanın konusunu oluşturan *Allah n'est pas obligé* (*Allah mecbur değil ki*) adlı eserin yazarı Ahmadou Kourouma, Frankofon Afrika ülkesi olan Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nin Boundiali şehrinde 24 Kasım 1927 tarihinde doğmuş ve 11 Aralık 2003 yılında Fransa'nın Bron şehrinde hayata veda etmiştir. Ülkesinin büyük etnik gruplarından biri olan Malinkelilere mensup olan; tiyatro, roman ve çocuk edebiyatı türünde çok sayıda eser veren ve sömürgecilik sonrası dönem Frankofon Afrika edebiyatının önde gelen romancılarından biri olan yazar, Afrika kıtası bağlamında ülkesinin sosyal gerçekliklerini, Fransızca'yı ustaca kullanarak ama aynı zamanda ait olduğu kültürün çok boyutlu derin katmanlarını sıklıkla gündeme taşımaya çalışarak ele almıştır.

Çeviribilim araştırmacısı Sündüz Öztürk Kasar'ın çeviri göstergebilimi bağlamında yaptığı araştırmaların bir sonucu olarak önerdiği “özde çeviri”, “dolaylı özde çeviri” ve “aslına çeviri” kavramları bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Ancak “özde çeviri” kavramını konu edinen diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada sadece “özde çeviri” ve “dolaylı özde çeviri” üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın bütüncesini oluşturan *Allah n'est pas obligé* adlı eser geçmişte uzun yıllar Fransız sömürgesi olmuş Frankofon bir Afrika ülkesi olan Fildişi Sahili Cumhuriyeti'nden yazar Kourouma tarafından ana dilinde değil de sömürge dili olarak öğrendiği Fransız dilinde kaleme alınmıştır.

Dolayısıyla, bu çalışma bağlamında *Allah n'est pas obligé* özde çeviri, Kourouma özde çevirmen ve Türkçe çevirisi *Allah mecbur değil ki* ise dolaylı özde çeviri olarak kabul edilmektedir. Frankofon Afrika edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olan Kourouma'nın kendi kıtasına ve ülkesine ait olguları, deneyimleri ve yaşanmışlıkları Fransız dilinde anlatması yazarın zihinsel bir çeviri sürecinden geçtiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel sorunsalı, Afrikalı Frankofon bir yazar olan Kourouma'nın Afrika kültürüne ait göstergeleri özde çeviri olarak varsayılan kaynak

eserde nasıl yansıttığını ve söz konusu göstergelerin Türk okura erek eserde nasıl çevrildiğini inceleyerek kaynak ve erek metinlerde geçirdiği dönüşümü saptamaktır.

1. ÇEVİRİ GÖSTERGEBİLİMİ BAĞLAMINDA ÖZDE ÇEVİRİ, DOLAYLI ÖZDE ÇEVİRİ VE ASLINA ÇEVİRİ

20. yüzyıl, çeviribilim çalışmaları ve araştırmaları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Disiplinlerarası doğası nedeniyle kendini farklı disiplinlere açan ve aynı zamanda da farklı disiplinlerden beslenerek gelişen çeviribilim bağımsız bir disiplin olma yolunda önemli adımlar atmıştır (Öztürk Kasar vd. 2022, s. 872-873). Bu bağlamda, çeviri araştırmalarında göstergebilimden yararlanılabileceğini ilk ileri sürenlerden biri olan Linda L. Gorlée (1994, s. 67), çeviri işleminde göstergelerin çözümlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gorlée'nin çeviribilim ve göstergebilim arasındaki iş birliği olabileceğini dile getirmesinden kısa süre sonra Peter Torop da benzer bir görüşle çeviribilim ve göstergebilim ilişkisinden yeni bir disiplinin doğmasının gerekliliğini ifade etmiş (Torop, 2000, s. 606) ve çalışmalarını İngilizce "semiotics of translation" (çeviri göstergebilimi) olarak kavramsallaştırdığı görülmüştür (Tuna vd. 2017, s. 19).

Çeviribilim ve göstergebilim ilişkisi bağlamında 2007 yılında kaleme aldığı "Interpretive Trajectories in Translation Semiotics" adlı makalesinde Susan Petrilli (2007, s. 311), gösterge ve çeviri arasındaki ilişkinin göstergebilim ile çeviribilim arasında da sürdürülebileceğinden bahsetmiştir. Türkiye'de çeviribilim ve göstergebilim arasındaki ilişkiyi ilk irdeleyen araştırmacı ise Öztürk Kasar'dır. Avrupa Çeviri Topluluğu'nun (European Society for Translation) girişimleriyle 30 Ağustos-1 Eylül 2001 tarihlerinde Kopenhag'da "Claims, Changes and Challenges in Translation Studies" ana temasıyla 3. Uluslararası Çeviri Kongresi organize edilmiştir. Kongrenin düzenlendiği dönemde Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim üyesi olan Öztürk Kasar, yukarıda adı geçen kongrede "La Sémiotique Subjectale et la Traduction" (Özne Göstergebilimi ve Çeviri) başlıklı bir bildiri sunmuştur; söz konusu bildiri Türkiye'de ve dünyada bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olarak değerlendirilebilir (Tuna vd. 2017, s. 16).

Türkiye'de üniversite kürsüsünde çeviribilim bölümünde uzun yıllar verdiği derslerden edindiği tecrübeler ile Paris Göstergebilim Okulu'nun kurucularından Jean-Claude Coquet'nin göstergebilim konusundaki bakış açısını bir araya getirerek çeviri göstergebilimi yaklaşımını ortaya koymuş olan Öztürk Kasar (2001, s. 24-25), yukarıda adı geçen bildiride çeviribilim ve göstergebilimin iki disiplin olarak birbirini besleyebileceğini vurgulamıştır. Öte yandan Öztürk Kasar'a (2020, s. 2-3) göre, yazınsal bir eseri çevirirken çevirmen farklı bir dünya ile karşılaşır. Yazınsal metin tuzaklarla dolu olduğu için bu yeni dünyayı keşif sırasında yolunu şaşırıp tuzaklar içinde kaybolabilir. Bu noktada, göstergebilimin sunduğu okuma, anlama ve yorumlama yöntemleri çevirmen için de adeta bir "pusula" görevi görerek yol gösterici olabilir.

Afrika'nın sömürgecilik döneminde yaşadığı sorunlara bağlı gelişen temel olguları Afrika kültüründen gelen mitolojik unsurlarla birleştiren Kourouma, *Allah n'est pas obligé* adlı eserini ait olduğu etnik grubun dili olan Malinkeden ziyade Fransız dilinde kaleme almıştır. Diğer bir ifadeyle, öz bağlamına ait sosyal ve kültürel olguları kendi ülkesinde sömürgecinin dili olan Fransızca olarak başka bir bağlama aktararak hem Afrika'daki hem de tüm dünyadaki frankofonların istifadesine

sunmuştur. Bu durum, çeviri göstergebilimi bağlamında Öztürk Kasar'ın geliştirdiği özde çeviri (2012, 2020, 2021) kavramını çağrıştırmaktadır.

Öztürk Kasar, 2020 yılında kaleme aldığı "Çeviri Göstergebilimi ile Kent Göstergebiliminin Bütünleşik Bağlamında Özde Çeviri Kavramının İncelenmesi" adlı makalesinde çeviribilimde yeni bir kavram olarak "özde çeviri"den bahsetmiştir (Öztürk Kasar, 2020, s. 3); ancak 2012 yılında gerçekleştirdiği "Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: İstanbul à travers ses signes en trois langues (Göstergebilim Bakış Açısından Kent Çevirisi: Üç Dilde Göstergelerinin Anlatımıyla İstanbul)" adlı çalışmasında söz konusu kavramı Fransızca olarak "traduction en filigrane" şeklinde terimleştirdiğini ve bu terimi de Türkçeye "özde çeviri" olarak aktardığını dile getirmiştir (Öztürk Kasar, 2012, s. 265). Öztürk Kasar'ın ifadesiyle özde çeviri kavramı: "yayımlanmış olduğu yerel dil bağlamında özgün eser olarak üretilmiş ancak özünde zihinsel bir çeviri işleminin yer aldığı bir ürüne işaret etmektedir" (Öztürk Kasar, 2020, s. 3) ve bu tür metinleri "bir tür çeviri metin" olarak değerlendirmiş, okurda özgün eser hissinden daha ziyade çeviri bir eser hissini uyandırabileceğini vurgulamıştır (Öztürk Kasar, 2020, s. 7). Dolayısıyla, üretildiği dil ve kültür bağlamı yansıttığı dil ve kültür bağlamında farklı olarak eserler zihinsel bir çeviri sürecinden geçtiği için "özde çeviri"; bu tür eserleri kaleme alan yazarlar ise "özde çevirmen" olarak değerlendirilir. Öztürk Kasar, iki tür özde çeviri üretiminden bahsetmiştir: 1- Öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çeviriler; 2- Yabancı bağlamdan öz bağlama giden özde çeviriler (Öztürk Kasar, 2020, s. 4-5). Öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çevirilerin çıkış noktası yazarın kendisine ait kültürü veya herhangi bir olguyu içinde bulunduğu yabancı dil ve kültür bağlamına aktarması olarak değerlendirilebilir. Yabancı bağlamdan öz bağlama giden çevirilerin hareket noktası ise çevirmenlerin kendileriyle aynı dil ve kültür bağlamında yer alan yabancıya ait olguları aktarmak amacıyla yapılan zihinsel çeviri işlemleridir (Öztürk Kasar, 2020, s. 5-7). Özde çeviri kavramı bağlamında kavramsallaştırılan her iki durumda da zihinsel bir çeviri işlemi söz konusudur.

Öztürk Kasar'ın bu yaklaşımından yola çıkarak Kourouma'nın Afrika kıtasında Fransızca kaleme aldığı *Allah n'est pas obligé* romanı özünde zihinsel bir çeviri işlemi barındırdığı için öz bağlamdan yabancı bağlama giden bir özde çeviri örneği olarak çalışmamızda ele alınacaktır. Kaynak metnin "özde çeviri" olarak kabul edildiği bir durumda bu tür metinlerin başka dillere çevirisi için nasıl bir tanımlamada bulunulması gerektiği üzerine düşünen Öztürk Kasar, özde çeviri metinleri Fransızca olarak "quasi traduction de seconde langue" (neredeyse ikinci dilden çeviri) (2012, s. 267) şeklinde ifade etmiş; ancak daha sonra bu ifadesini "dolaylı özde çeviri" (Fr. traduction en filigrane indirecte) kavramını ortaya atarak terimleştirmiştir (2020, s. 7). Özde çevirileri öz bağlamına döndüren çeviriler için ise "aslına çeviri" (Fr. rétro-traduction) kavramını önermiştir. Öztürk Kasar'ın çeviri göstergebilimi bağlamında önerdiği bu kavramlar, özellikle de özde çeviri ve aslına çeviri, son yıllarda çeşitli çalışmalara konu olmuştur (Öztürk Kasar vd. 2024; Sancaktaroğlu Bozkurt vd. 2024; Gülmüş Sırkıntı, 2023; Tuna vd. 2021; Öztürk Kasar vd. 2021; Öztürk Kasar vd. 2021; Tuna, 2020).

Bu çerçevede, Kourouma'nın *Allah n'est pas obligé* adlı eseri öz bağlamdan yabancı bağlama giden özde çeviri; bu eserin Türkçeye çevirisi *Allah mecbur değil ki* ise "dolaylı özde çeviri" olarak incelenmiştir. Bu çalışmaya bütüncü olarak seçilen kaynak eser, Kourouma'nın ana dili olan Malinkeye çevirisi olmadığı için "aslına çeviri" bağlamında incelenememiştir.

2. ÖZDE ÇEVİRMEN OLARAK FRANKOFON YAZAR: AHMADOU KOUROUMA

Fildişi Sahili yazarı Kourouma'nın adı, Malinke dilinde "savaşçı" anlamına gelir. Babası, kola fındığı tüccarıdır. Kourouma, çocukluğunun bir kısmını Gine'deki Togobala'da geçirmiştir; bu yer, onun ilk eseri *Les Soleils des Indépendances (Bağımsızlıkların Güneşleri)* için bir sahne oluşturmuştur. Hayatının bir kısmını yurt dışında farklı ülkelerde geçiren yazar, 1960 yılında Fildişi Sahili'nin bağımsızlık kazanmasıyla ülkesine dönmüştür. Ancak kısa süre sonra, Başkan Félix Houphouët-Boigny'nin rejimi tarafından baskıya maruz kalmış ve hapse atıldıktan sonra 1964'te Cezayir'e sürgüne gönderilmiştir. 1969'da Fransa'ya gitmiş; Kamerun'da (1974-1984) ve Togo'da (1984-1994) yaşamış, sonrasında yeniden Fildişi Sahili'ne dönmüştür. 1968'de yayımlanan ilk romanı *Les Soleils des Indépendances (Bağımsızlıkların Güneşleri)*, sömürge sonrası dönem yöneticilerine eleştirel bir bakış sunar. 1988'de yayımlanan ikinci romanı *Monnè, ourages et défis (Monnè, Hakaretler ve Meydan Okumalar)* ise sömürgecilik tarihinden yüzyıllık bir kesiti ele alır.

1998'de yayımlanan ve Prix du Livre Inter ödülü de alan üçüncü romanı *En attendant le vote des bêtes sauvages (Vahşi Hayvanların Oylamasını Beklerken)*, çıplak adamlar kabilesinden bir avcının diktatör olma hikâyesini anlatır. 2000 yılında yayımlanan dördüncü romanı *Allah n'est pas obligé, Liberya'daki halasına gitmek üzere yola çıkan bir yetim çocuğun çocuk asker oluşunu konu alır. Bu eser, Prix Renaudot ve Prix Goncourt des Lycéens ödüllerini kazanır. Aynı yıl, Kourouma tüm eserleri için Grand Prix Jean-Giono ödülüne layık görülür.*

Eylül 2002'de Fildişi Sahili'nde iç savaş patlak verdiğinde hasta olan yazar, 2003'te Fransa'nın Bron şehrinde vefat etmeden önce; yerinden edilmiş bir çocuk asker olan genç kahraman Birahima'nın ülkesi Fildişi Sahili'ne, Daloa'ya dönüşünü ve Fildişi Sahili'ndeki iç karışıklık ve çatışmaya şahit olduğu konu edilen, *Allah n'est pas obligé* adlı romanının devamı niteliğindeki *Quand on refuse on dit non (Reddettiğinde Hayır Dersin)* adlı bir kitap üzerinde çalışmıştır. Bahse konu roman, 2004 yılında yazarın ölümünden sonra yayımlanabilmiştir.

3. ÖZDE ÇEVİRİ ÖRNEĞİ OLARAK: ALLAH N'EST PAS OBLIGÉ VE TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Allah n'est pas obligé adlı eser, Kourouma'nın 12 Ağustos 2000 tarihinde Seuil Yayınları'ndan çıkan ünlü otobiyografik romanıdır. Aynı yıl Renaudot Ödülü'ne layık görülen eser, ayrıca Goncourt Lise Öğrencileri Ödülü ile Amerigo Vespucci Ödülü'nü de kazanmıştır. Eserin başlığı, "Allah, bu dünyadaki işlerinde her zaman adil olmak zorunda değildir" ifadesini hatırlatan bir söylemin kısaltmasıdır; bu ifade, eser boyunca bir leitmotiv (tekrarlanan tema) olarak karşımıza çıkar. 6 bölüm olan roman toplamda 238 sayfadan oluşmaktadır.

Romanı kısaca özetlemek gerekirse; romanın başkahramanı olan Birahima yaklaşık on iki yaşındadır ve Fildişi Sahili'nde bulunan Togobala'da yaşamaktadır. Kendisinin de romanda sıklıkla ifade ettiği gibi, "korkusuz ve kimseye boyun eğmeyen bir sokak çocuğudur." (Kourouma, 2022, s. 32-37). Engelli annesinin ölümünün ardından, ona teyzesiyle buluşmak üzere Liberya'ya gitmesi tavsiye edilir. Ancak, onu götürmeye kimse gönüllü olmaz; tek istisna, "topal haydut, sahte para çoğaltıcısı, Müslüman büyücü" olarak bilinen Yacouba'dır. Böylece ikisi Liberya yolculuğuna çıkar. Çok geçmeden farklı milis gruplarına katılırlar ve Birahima, beraberinde uyuşturucu, cinayet ve tecavüz gibi pek çok vahşeti de barındıran çocuk asker haline gelir. Yacouba ise, son derece dindar olan bu haydutlar arasında büyücü olarak kolaylıkla bir yer edinir. Birahima ve Yacouba, maceradan

maceraya sürüklenerek Gine, Sierra Leone, Liberya ve nihayetinde Fildişi Sahili'ni baştan sona geçerler.

Araştırmacı Christiane Ndiaye'ye göre, Kourouma *Allah n'est pas obligé* adlı romanını, Doğu Afrika'da, Kızıldeniz'in çıkışında, Aden Körfezi'nin derinliklerinde stratejik bir konuma sahip olan küçük bir devlet olan Cibuti'deki okul çocuklarının talebi üzerine yazmıştır. Yetkin bir eğitimci olarak Kourouma, onlara son derece politik bir mesaj iletmiştir: "Bir ülkede kabile savaşı olduğunu söylediğimizde, bu, büyük yol kesicilerin ülkeyi paylaştıkları anlamına gelir. Ülkenin zenginliklerini, topraklarını, insanlarını paylaşmışlardır. Her şeyi paylaşmışlardır ve tüm dünya onları serbestçe masumları, çocukları ve kadınları öldürmelerine izin vererek izlemektedir." (Briselance vd. 2013, s. 158-159). Ancak Kourouma bu romanı neden kaleme aldığıyla ilgili olarak, *L'Humanité* gazetesine verdiği bir röportajda şunları açıklamıştır:

"Aslında bu, bana çocuklar tarafından dayatılmış bir şeydi. Etiyopya'ya gittiğimde, Afrika Boynuzu'ndaki çocuk askerler üzerine bir konferansa katıldım. Orada Somali'den gelen bazı çocuklarla tanıştım. Bazıları ebeveynlerini kaybetmişti ve bana yaşadıkları kabile savaşları hakkında bir şeyler yazmamı istediler. Doğu Afrika'daki kabile savaşları hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığım için ve yanı başımda da benzer savaşlar olduğu için, Liberya ve Sierra Leone üzerine çalıştım."¹

Roman, anlatıcı-çocuk ve ana karakter Birahima tarafından birinci tekil şahıs ağzından anlatılmaktadır. Anlatı, zaman zaman anlamları parantez içinde açıklanan Malinke diline ait kelimeler de içeren, sözlü dile yakın bir Fransızca ile kaleme alınmıştır. Birahima, sık sık sözlüklere atıfta bulunarak romanın başında şu sözleri dile getirir:

"Larousse ve Petit Robert bana, Fransa'nın Fransızcasındaki büyük kelimeleri Afrika'nın kara yerli zencilerine araştırıp, doğrulatıp açıklamamı sağlıyor. Afrika Fransızcasının kelime dağarcığının dökümü, Afrikalı küfürleri Fransa'nın Fransız beyazlarına açıklıyor. Harrap's sözlüğü ise pidgin küfürlerini ve kaba sözcüklerini pidgini hiç anlamayan tüm Fransızca konuşanlara açıklıyor." (Kourouma, 2002, s. 11).

İfade edilemez olanla, yani çocuk askerlerin karşılaştığı insanlık dışı durumu açıklamakta yetersiz kalan söylemlerle karşı karşıya kalan Kourouma, Birahima'nın sürekli başvurduğu Fransızca referans sözlüklerle ilişkilendirilen bir "açıklama poetikası" sunar; bu, anlamsız anlamlı kılmaya yönelik söylem manipülasyonlarını ifşa etme stratejisi olarak okunabilir. Kourouma, kendisini Afrika'nın karamsar bir tablosunu çizmekle suçlayan eleştirmenlere şu şekilde yanıt vermiştir:

"Afrika'nın tamamına ilişkin kötümser bir bakış açısı sunduğumu düşünenler yanılıyorlar. Batı, tüm Afrika'yı bu şekilde göstermek isteyebilir, ancak herkes bunun sadece küçük bir unsur olduğunu biliyor. Liberya'daki savaş neredeyse sona erdi, Sierra Leone'deki savaş ise yakında bitecek. Afrika'da elliden fazla devlet var. Bana bir gerçeği aktarmam istendiği ölçüde, olayların tarihsel gelişimine olabildiğince sadık kalmam gerektiğini düşündüm. Ayrıca, gerçeğin neden korkulması gerektiğini anlamıyorum. Kişi, gerçeği kendisiyle yüzleşerek kabul edebilmelidir. İnsanlar birbirlerini öldürürken, aksi bir şey söyleyemezdim. Dahası, bu benim için Afrika'ya zarar veren, bu tür çatışmaları körükleyenleri -Afrikalı olsun ya da olmasın- kınamanın bir yoludur. Afrika ile ilgili

¹ <https://www.humanite.fr/culture-et-savoir/-/dans-lombre-des-guerres-tribales-ahmadou-kourouma>

olarak, iyi şeylerden pek fazla bahsedilmiyor, bu doğru. Ancak ben yapsam da yapmasam da Batı, kıta hakkında zaten kendine belirli bir imaj oluşturmuş durumdadır. Fakat benim bu bakışı teşvik ettiğimi düşünmek bir yanılğı olur.”²

Kourouma'nın 2000 yılında yayımladığı kaynak eser çevirmen Aykut Derman tarafından *Allah mecbur değil ki* olarak Türkçeye çevrilmiş ve 2002 yılında Can Yayınları'ndan basılmıştır. Türkçede başka çevirmen tarafından yapılan çevirisi bulunmayan roman, yazarın Türkçeye çevrilmiş ilk ve tek kitabıdır. Türkçe çevirisi ise 6 bölümden oluşur ve toplam 216 sayfadır. Çevirmen Derman, 1942 yılında İstanbul'da doğmuş ve İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olmuştur. Uzun yıllar Yıldız Teknik Üniversitesi'nde okutmanlık yapmış olan çevirmen 1970'li yıllardan beri Gaston Bachelard, Fernand Braudel, Alberto Giacometti, Béatrice Lenoir, José Saramago, İsmail Kadare gibi çok sayıda ünlü yazarın eserlerini Türkçeye kazandırmıştır.

4. ÖZDE ÇEVİRİ VE DOLAYLI ÖZDE ÇEVİRİ KAVRAMLARI BAĞLAMINDA İNCELEMELER

Öteden beri Afrika kıtasının temel sorunlarından birini teşkil eden çocuk asker meselesine odaklanan *Allah n'est pas obligé* adlı eser, hem yazarının ait olduğu kültürün dinamiklerini otobiyografik bir tarzda sunar hem de neredeyse bütün Afrika kıtası ülkelerinde var olan kültürel, sosyal ve siyasal temalara temas eder. Nitekim ilgili romanın, ilk okunduğunda kültürel açıdan çok katmanlı olduğu ve edebi açıdan belli bir derinliği içinde barındıran unsurları taşıdığı hissedilmektedir.

Yazar Kourouma, romanı yoluyla bir çocuğun gözünden Afrika'nın hemen hemen tüm güncel meselelerini bir taraftan okurlarının ilgisine sunarken diğer taraftan da kendi medeniyet köklerine ilişkin kültürel olguları sömürgecinin dilinde yazarak tanınmasını istediği için özellikle vurgulamak ister.

Çalışmanın bu kısmında ilk aşamada, özde çevirmen olarak görülen Kourouma'nın özgün eserinde Öztürk Kasar'ın çeviri göstergebilimi çalışmaları çerçevesinde çeviribilime kazandırdığı “özde çeviri” yaklaşımının izleri sürülmüş, kültürel göstergeler saptanmaya çalışılmış ve metinden örnekler seçilmiştir. Sonraki aşamada ise özde metinden belirlenen örneklerin dolaylı özde metinde karşılıkları bulunmuş ve son olarak özde çeviri metin ile dolaylı özde metin karşılıklı olarak kültürel göstergelerin aktarılması bağlamında ele alınmıştır. Kültürel göstergelerin sınıflandırılması, Öztürk Kasar'ın “Çeviri Göstergebilimi ile Kent Göstergebiliminin Bütünleşik Bağlamında Özde Çeviri Kavramının İncelenmesi” (Öztürk Kasar, 2020, s. 10) başlıklı makalesinde yer verdiği kültürel göstergelerin sınıflandırılmasına göre düzenlenmiştir.

4.1. Deyiş, Atasözü ve Kalıp İfadelerin Aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Suis dix ou douze ans (il y a deux ans grand-mère disait huit et maman dix) et je parle beaucoup. Un enfant poli écoute, ne garde pas la palabre... Il ne cause pas comme un oiseau gendarme dans les branches de figuier. Ça, c'est pour les vieux aux barbes

² <https://www.humanite.fr/culture-et-savoir/-/dans-lombre-des-guerres-tribales-ahmadou-kourouma>

	abondantes et blanches, c'est ce que dit le proverbe: le genou ne porte jamais le chapeau quand la tête est sur le cou. C'est ça les coutumes au village. Mais moi depuis longtemps je m'en fous des coutumes du village, entendu que j'ai été au Liberia, que j'ai tué beaucoup de gens avec kalachnikov (ou kalach) et me suis bien camé avec kanif et les autres drogues dures. (Kourouma, 2000, s. 7)
Dolaylı Özde Çeviri	On ya da on iki yaşımıdayım (iki yıl önce büyükannem sekiz, annem on diyordu) ve çenem çok düşüktür. Terbiyeli çocuklar karşısındakileri dinler, gevezelik etmez... İncir ağacının dalına jandarma gibi tüneyip sürekli öten kuş misali konuşup durmaz. Bu, gür ve beyaz sakallı ihtiyarların işidir, atasözünün dediği gibi: Boynun üzerinde baş varken dize şapka takılmaz. Köydeki gelenekler işte bunlardır. Ama ben çoktan beri köy geleneklerini iplemiyorum; çünkü Liberya'daydım, Kalaşnikof'la (ya da Kaleş'le) çok insan öldürdüm, kanif ve daha birçok kuvvetli uyuşturucu kullandım. (Kourouma, 2002, s. 11)

Kültürel göstergelerin incelenmesi bağlamında ilk örnek “deyiş, atasözü ve kalıp ifadelerin aktarılması” kısmında ele alınmıştır. Afrikalı çocuklar, yaşlılar, Afrika köylerindeki geleneksel yaşam ve toplumsal hayatın düzenlenişi gibi çok sayıda kültüre özgü unsurlara yazar tarafından vurgu yapıldığı görülmektedir çünkü Afrika kıtasında kültüre, gelenek-göreneğe, etnik unsura dayalı bir yaşam biçiminin benimsenmiş olduğu söylenebilir.

Bu örnekte ilk dikkati çeken husus “yaş meselesi”dir. Afrika kıtasında genel olarak adrese dayalı nüfus sistemi olmadığı için doğan çocukların yaşları çok ileri dönemlerde topluca yazdırılmaktadır. Bu tür durumlarda, yaşları gerçekte birbirinden farklı olan insanların nüfus cüzdanlarında “1984 tarihinde doğdu” ibaresi yazmaktadır. Bu örnekte de görüldüğü gibi romanın başkahramanı Birahima yaşı konusunda “İki yıl önce büyükannem 10 diyordu; annem ise 8 diyordu” şeklinde bir ifade dile getirmiştir. Yazar bu söylemiyle yukarıda belirtilen duruma dikkat çekmek istemiştir. Bu, aynı zamanda Afrika'nın bir gerçeğidir. Kaynak metnin yazarı metnini oluştururken ait olduğu toplumun kültürünü doğrudan Malinke dilinde ifade edemediği için zihinsel bir çeviri sürecinden geçirerek sömürgecinin dilinde aktarmıştır. Bu gösterge “özde çeviri” kavramına işaret etmektedir.

Kaynak metinde bir atasözü olarak geçen “Il ne cause pas comme un oiseau gendarme dans les branches de figuier.” cümlesi, çevirmen tarafından erek metne “İncir ağacının dalına jandarma gibi tüneyip sürekli öten kuş misali konuşup durmaz.” olarak aktarılmış; aynı şekilde yazarın da romanda belirttiği gibi bir Afrika atasözü olan “c'est ce que dit le proverbe: le genou ne porte jamais le chapeau quand la tête est sur le cou” ifadesi ise erek metne “atasözünün dediği gibi: Boynun üzerinde baş varken dize şapka takılmaz.” şeklinde aktarılmıştır. Atasözü olarak verilen ifade Malinke kültüründe ve dilinde bilinen bir ifade olmasına rağmen yazarın kaynak metni oluştururken zihinsel bir çeviri süreci gerçekleştirmek zorunda kaldığı düşünülmektedir. Çevirmenin ilgili atasözlerini erek metne sözcüğü sözcüğüne aktardığı görülmektedir.

Genelde atasözleri gibi toplumların köklü geçmişlerini yansıtan ifadeler sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde eşdeğerini vermeyebilir. “Boyun üzerinde baş varken dize şapka takılmaz” ifadesi Malinke kültürüne özgü ve Afrika'nın diğer bölgelerinde yaşayan Malinkelilerin de kullandığı bir atasözüdür. Bu atasözü, “Sorumluluk veya karar alma, gücü elinde bulunduran veya hiyerarşinin

en tepesindeki kişilere aittir.” anlamına gelmektedir. Burada baş-diz metaforu kullanılmıştır. Baş, vücudun en üst kısmında olduğu için hep en öndedir ve diz, başı takip eder. Yazar Kourouma, toplumun kültürel kodlarına göre yaşlı insanlara özgü bir durumun çocuklar tarafından yapılmaya kalkışılmasının hiyerarşide bir sapmaya neden olduğunu vurgulamış, atasözünü ön planda tutarak özellikle bilinmesini istemiş ve zihinsel bir çeviri işlemiyle kaynak metne dâhil etmiştir. Ancak bu örnek bağlamında yazarın kaynak metindeki öz bağlamının erek metne tam olarak aktarıldığı söylenemez.

2. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	J'emploie les mots malinkés comme faforo! (Faforo! signifie sexe de mon père ou du père ou de ton père.) Comme gnamokodé! (Gnamokodé! signifie bâtard ou bâtardise.) Comme Walahé! (Walahé! signifie Au nom d'Allah.) (Kourouma, 2000, s. 6)
Dolaylı Özde Çeviri	Faforo, gibi Malinke sözcüklerini kullanırım (faforo, babalarinki, babaminki ya da babaninki, yani onun cinsel organı demek). Gnamokode, derim (gnamokode, piç ya da piçlik demek). Valahe, derim (valahe, vallahi demek). (Kourouma, 2002, s. 10)

Bu kısmın ikinci örneğinde yazar Kourouma'nın romanında sıklıkla başvurduğu Malinke diline ait sözcükler konu edilmiştir. Bu sözcükler bütün roman boyunca leitmotif şeklinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yazarın bu sözcüklere sık başvurmasında yerel dilinin tanınması, yerel kültürünün Fransızca yoluyla evrensel bir platforma taşınması, Fransa'nın Fransızcasına alternatif olarak Afrikalılara özgü bir Fransızca oluşturma arzusu gibi çok sayıda farklı neden ileri sürülebilir çünkü kölelik, sömürgecilik, çocuk işçiliği ve çocuk asker kullanımı gibi birçok husus Afrika kıtasının geçmiş dönemde yaşadığı temel sorunlara işaret etmektedir.

Buna ek olarak, kendi coğrafyasına ait olan çocuk askerlerin kötü yaşam koşullarını daha uygun bir Fransızca kullanarak anlatabilmek için romanında da belirttiği gibi dört sözlükten yararlanmaktadır: Larousse, Petit Robert, Kara Afrika Fransızcası Sözlüğü ve Harrap's Sözlüğü (Kourouma, 2000, s. 11). Aslında bu durum, yazarın eserini oluştururken bir dilden diğerine, bir kültürden diğerine zihinsel bir çeviri işlemine başvurduğunu akla getirmektedir. Yazar eserini zihninde öz bağlamı olan Malinke dilinde kurgulamış ancak bunu yabancılara aktarmak için farklı bir dilde yazmıştır. Öztürk Kasar'ın ifade ettiği “zihinsel bir çeviri işlemi tıpkı kâğıt paraların dokusundaki filigran gibi iz bırakır” (2020, s. 3) işlemiyle örtüşmektedir.

Bu örnekte Malinke diline ait üç kelime (walahé, faforo ve gnamokodé) dikkat çekmektedir. Yazar bu üç kelimenin Malinke diline ait olduğunu belirtmiş, ne anlama geldiklerini edindiği sözlüklere bakarak açıklamış ve özellikle bilinmesini istediği için özde çeviri olarak değerlendirilen kaynak metne de taşımıştır. Yazarın kaynak metinde açıkladığı bu kültüre özgü kelimeler, çevirmen tarafından erek metne kültürel ödünçleme yoluyla aktarılmıştır.

Ayrıca yazarın kaynak metindeki açıklamaları çevirmen tarafından erek metne eklenmiştir ancak dolaylı özde çeviri olarak kabul edilen erek metinde “Walahé” şeklinde geçen kelimeyi çevirmenin Türkçeye açıklama kısmında “Vallahi” şeklinde aktardığı görülmüştür. Yazar'ın da açıkladığı gibi kaynak metinde “walahé” kelimesi “Allah'ın adıyla” anlamına gelmektedir. Oysa

erek metindeki “vallahı” kelimesi “Allah şahidim olsun ki” anlamına gelen ve konuşmayı desteklemek için kullanılan bir ifadedir.

4.2. Dini Göstergelerin Aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Je décide le titre définitif et complet de mon blablabla est Allah n'est pas obligé d'être juste dans toutes ses choses ici-bas. Voilà. Je commence à conter mes salades. (Kourouma, 2000, s. 5)
Dolaylı Özde Çeviri	Kaleme aldığım laklakanın adını kesin ve tam olarak Allah Her İşte Adil Olmaya Mecbur Değil koymaya karar verdim. İşte bu kadar. Şimdi size bu laf salatasını anlatmaya başlıyorum. (Kourouma, 2002, s. 9)

Allah n'est pas obligé adlı eserdeki dini göstergelerin aktarılmasına odaklanılan bu kısımda “Allah” kelimesi üzerinde durulmaktadır. İslam ve Hristiyanlık dinlerinin yaygın olduğu Afrika’da her varlığın bir ruha sahip olduğunu kabul eden “animist kültür” oldukça yaygındır. Afrika animizminin temelinde mitolojik unsurlar ve ritüellerle bezenmiş doğaüstü bir bakış açısı hâkimdir. Romanda yazar, Birahima üzerinden kendisini bir müslüman olarak konumlandırırken büyücülük, falcılık, ruh çağırma ve ruh yiyicilik gibi Afrika’nın temel olgularına da sıklıkla vurgu yapmaktadır.

Yaklaşık 238 sayfalık romanın yarısına kadar “Allah” kelimesini kullanan yazarın romanın yarısından sonra “Allah” kelimesi yerine “Dieu” kelimesini kullandığı görülmektedir. Yazarın özde çeviri olarak değerlendirilen *Allah n'est pas obligé* adlı romanında “Allah n'est pas obligé d'être juste dans toutes ses choses ici-bas” cümlesi sıklıkla karşılaşılan bir ifadedir. Erek metinde çevirmen bu cümleyi “Allah Her İşte Adil Olmaya Mecbur Değil” şeklinde Türkçeye aktarmıştır. Yazar, romanın başlığını “Allah n'est pas obligé” olarak belirlemiş; bu başlık ilk okunuşta “Allah neye/neyde mecbur değil?” sorusunu akla getirmektedir. Ancak roman okunduğunda söz konusu başlığın yukarıdaki örnekte verilen ve romanda leitmotif olarak sıklıkla karşılaşılan ifadenin başlangıcı olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan romanın başlığının Türkçeye “Allah mecbur değil ki” şeklinde aktarıldığı görülmektedir. Çevirmenin “ki” bağlacını kullanması cümlenin yukarıda ifade edilen devamına vurgu yapmak için olabilir. Diğer taraftan kaynak metinde yazar tarafından kullanılan “Allah” kelimesi Malinke dilinde daha anlaşılır kılınmak için bilinen bir kavrama dönüştürülmüştür. Ayrıca, yazarın romanın yarısına kadar “Allah” kelimesini, diğer yarısı için ise “Dieu” kelimesini tercih etmesi Afrika kıtasının çok dinli yapısıyla açıklanabilir. Bu işlem, kaynak metnin bir özde çeviri olduğuna işarettir. Bununla birlikte, çevirmenin söz konusu kelimeyi bütün roman boyunca “Allah” olarak çevirmiş olması erek okur açısından doğru bir tercih gibi görünse de yazarın kaynak metinde özellikle vurgulamak istediği bu hususun gözden kaçırıldığını göstermektedir.

2. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Arrête les larmes, arrête les sanglots, disait grand-mère. C'est Allah qui crée chacun de nous avec sa chance, ses yeux, sa taille et ses peines. Il t'a née avec les douleurs de l'ulcère. Il t'a donné de vivre tout ton séjour sur cette terre dans la natte au fond d'une case près d'un foyer. Il faut redire Allah koubarou! Allah koubarou! (Allah est grand.) Allah ne donne pas de fatigues sans raison. Il te fait souffrir sur terre pour te purifier et t'accorder demain le paradis, le bonheur éternel. (Kourouma, 2000, s. 13-14)
Dolaylı Özde Çeviri	Kes şu ağlamayı, kes şu hıçkırıkları," diyordu büyükanne. "Her birimizi talihiyle, gözleriyle, boyuyla ve posuyla, acılarıyla Allah yarattı. Seni de ülser ağrılarıyla dünyaya getirdi. Sana bu dünyada bir kulübenin içinde, hasırın üstünde, ocağın yanında geçirmen için bir yaşam bağışladı. Hiç durmadan Allah kubaru, Allah kubaru (Allah büyüktür) demek gerekir. Allah insanlara nedensiz yere acı vermez. Bu dünyada acı çektirerek seni arındırıyor, yarın sana cenneti, sonsuz mutluluğu bağışlayacak. (Kourouma, 2002, s. 17)

Burada seçilen örnekte Afrika'ya ait temel olgulardan biri olan "kadercilik" meselesini yazar, romanın başkahramanı Birahima üzerinden bir taraftan okuyucusu ile paylaşmakta diğer taraftan da Fransızca yoluyla evrensel bir görünüme kavuşturarak sorgulamaktadır. Kaynak metinde yazar tarafından kullanılan "natte", "case" ve "foyer" gibi kelimeler Afrika yerel kültürünü çağrıştırmaktadır. Bunu Fransızca ifade etmesi de "özde çeviri" yaklaşımıyla açıklanabilir.

Kaynak metinde kullanılan diğer bir kelime ise "kubaru" dur. "Allah kubaru" Afrika kıtasında motto haline gelmiş ve deyimleşmiş kalıp bir ifadedir. Bu ifadeyi, farklı etnik gruba mensup insanlar bilir ve kullanır. Yazarın kaynak metin örneğinde müslüman kültüre sahip Birahima aracılığıyla Fransızca olarak Frankofonlara aktarması aslında bir nevi kültürünü paylaşma isteğinden kaynaklanmıştır. Yazarın bu söylemi kullanması bir özde çeviri gerçekleştirdiğini kanıtlar niteliktedir. Çevirmen ise söz konusu kavramı, kaynak metne bağlı kalarak kültürel ödünçleme yoluyla Türkçeye çevirmiş ve yazarın kaynak metinde verdiği açıklamaya dayanarak "Allah büyüktür" şeklinde erek metne aktarmıştır. Bu kavram Türk okuru için bilinen kalıp bir ifade olduğu için çevirmen herhangi başka bir açıklamaya gerek duymamıştır.

3. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Pour les funérailles de ma mère septième et quarantième jours (septième jour et quarantième jour signifie, d'après Inventaire des particularités, cérémonie à la mémoire d'un défunt), ma tante Mahan est venue du Liberia. (Kourouma, 2000, s. 14)
Dolaylı Özde Çeviri	Anamın ölümünün yedisi ve kırkı için Mahan Halam Liberya'dan geldi. (Kourouma, 2002, s. 31)

Dini göstergelerin aktarımı bağlamında seçilen 3. örnekte "cenaze", "yedisi" ve "kırkı" kavramları üzerinde durulmaktadır zira Afrika kıtasındaki ülkelerde müslüman olan kesimler için bu kavramlar dini ve kültürel açıdan önemli bir yer tutar. Kaynak metinde yukarıda sunulan örneğin içeriğini Fransız okur veya Frankofon okurların tahmin edebilmeleri beklenmediğinden

yazar Kourouma'nın ilk önce kendi yerel dil ve kültüründe cenaze sonrası "yedisi" ve "kırkı" kavramlarının nasıl gerçekleştirildiğini zihninde canlandırarak oluşturduğu ve daha sonra onları Fransızcaya çevirerek Frankofon okura aktarmaya çalıştığı düşünülebilir.

Bu örnekte, Frankofon okurun zihin dünyasında olmayan "yedisi" ve "kırkı" gibi kavramları sözlük aracılığıyla yazarın açıklama yoluna gittiği görülmektedir. Romanda da belirttiği üzere Fransız ve Frankofon okurlar için anlaşılır olmayan hususları anlaşılır kılmak amacıyla yazar kendisine özel sözlükler edinmiş ve bu sözlüklere dayanarak okuyucu kitlesine göre açıklamalar yapmıştır. Bu da eserin bir özde çeviri olduğunun göstergesidir.

Erek metinde ise yukarıda dile getirilen kavramların çevirmen tarafından "cenaze", "ölüm", "yedisi" ve "kırkı" şeklinde farklı bir açıklamaya yer vermeden korunduğu ve kaynak eserdeki açıklamaları da metinden çıkardığı gözlemlenmiştir. Çevirmenin bu tutumunda, söz konusu kavramların İslam inancındaki varlıklarının belirleyici bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

4. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Imam a dit que je n'avais pas été un garçon gentil. Imam, dans le village, c'est le marabout à la barbe abondante qui, les vendredis à treize heures, dirige la grande prière. C'est pourquoi j'ai commencé à bien regretter. (Kourouma, 2000, s. 29)
Dolaylı Özde Çeviri	İmam benim iyi bir çocuk olmadığımı söyledi. İmam, köyün gür sakallı şeyhidir; cuma günleri saat birde büyük duayı yönetir, yani Cuma namazını kıldırır. İşte bu yüzden, içimi büyük bir pişmanlık kapladı. (Kourouma, 2002, s. 30)

Bu örnekte, "imam" kelimesi üzerinde durulmuştur. Yazar, kaynak metinde imamın İslam dini içerisindeki yerini Fransız veya Frankofon okur için açıklama gereği duymuştur. Ayrıca, "imam" ile "marabu" kelimelerini eşdeğer tutarak kendi kültür dizgesinde bir imamın aslında "c'est le marabout à la barbe abondante" yani "gür sakallı şeyh" olduğunu ifade etmiştir. Burada bu şekilde bir detay sunulması yazarın değerlerini, kültürünü veya geleneğini yabancı unsurlara aktarma veya taşıma isteğinden ileri gelebilir. Bir başka deyişle, kendi kültürüne yabancı olduğunu düşündüğü okur kitlesinin dikkatini çekmek istemiştir. Öte yandan zihin dünyasında var olan bu olguları Fransızca aktararak evrensele taşımak istediği de düşünülebilir.

Bu örnekte verilen "imam", "marabout", "cuma günleri saat 1'de" ve "büyük namaz" gibi kavramların Afrikalı Müslümanların dünyasında önemli bir yeri vardır. Kaynak metinde yazarın bir metafor olarak kullandığı "marabout" kelimesine ayrı bir parantez açmak gerekir. Söz konusu kelime hemen hemen tüm Afrika kıtasında bilinir ve Afrikalı Müslümanlar arasında yaygın bir şekilde kullanılır. İlgili kelimenin Fransız Larousse³ sözlüğüne göre anlamları şu şekildedir: Birincisi, "Müslüman ülkelerde ve özellikle Afrika'da, hasadın koruyucusu olarak tanınan yerel aziz"; ikincisi, "Afrika'da İslam kardeşliğinin ve dini cemaatlerin efendisi/lideri"; üçüncüsü, "Marabout olan bir kişinin mezarı"; dördüncüsü, "Cezayir'de, görünümü marabutların mezarlarını hatırlatan yuvarlak çadır".

³ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/marabout/49322>

Aslında Afrikalılar “marabout”⁴ kelimesine “Peygamber Hz. Muhammed’in soyundan gelen birisi olarak dini anlamda üstün özellikleri olan, derin bilgi sahibi, saygı duyulması gereken bir kişi” anlamını yüklemişlerdir. Kourouma bütün roman boyunca “marabout” kelimesini tıpkı “l’enfant-soldat”, “l’enfant des rues”, “fétiche” kelimeleri gibi sık sık kullanmıştır. Yazarın, Birahima karakteri üzerinden “marabout” kelimesiyle aslında içinde yetiştiği kültür, gelenek-görenek ve dini ritüellere bir atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan kaynak metinde yazarın Afrika’da daha yaygın bir şekilde bilinen “la prière Jour’a” ifadesi yerine “la grande prière” söylemini tercih etmesi de zihinsel bir çevirinin göstergesidir.

Çalışma bağlamında dolaylı özde çeviri olarak kabul edilen erek metinde, çevirmenin kaynak metindeki “marabout” kelimesini; “şeyh”, “dini lider”, “manevi önder”, “veli” veya “evliya” gibi kelimelerle karşıladığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar yukarıda zikredilen kelimeler Türkçede birbirine yakın anlamlara sahipmiş gibi görünse de aslında bu kelimelerin arasında farklılıklar vardır. Ancak kaynak metin ile erek metin karşılaştırıldığında aynı kelimeye Türkçede farklı anlamların yüklenmesi kafa karışıklığını da beraberinde getirmektedir.

“Marabout” kelimesinin Malinkeli Müslümanlar açısından önemine binaen erek metinde “Manevi önder” şeklinde bir ifadeyle karşılanması eşdeğerliğini sağlayabilir. Bu kelimenin Türkçe karşılığı “Allah’a bağlı”, “Allah’a yakın” vs. anlamlara gelmektedir. Bununla birlikte, erek metinde çevirmenin kaynak metinde geçen “imam” kelimesini, erek okura yabancı olmadığını düşünerek aynı şekilde koruduğu görülmektedir. Ayrıca “la grande prière” kelimesi için hem sözcüğü sözcüğüne çevirisi olan “büyük dua” kelimesini tercih ettiği hem de erek okurun dini ve kültürel zihin dünyasında aşına olduğu “Cuma namazı” şeklinde bir açıklama yaptığı görülür.

4.3. Özel adların aktarımı

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Et d’abord... et un... M’appelle Birahima. Suis p’tit nègre. Pas parce que suis black et gosse. (Kourouma, 2000, s. 5)
Dolaylı Özde Çeviri	Ama önce... ve bir... Adım Birahima. Küçük zenciğim ben. Kara derili ve çocuk olduğum için değil. (Kourouma, 2002, s. 7)

Bu bölümde “özel adların aktarımı” üzerinde durulmaktadır. Kourouma, bütün roman boyunca tüm özel adları aktarırken zihinsel bir çeviri sürecine tabi tutmuş ve hemen hemen hepsini açıklayarak aktarma gereği hissetmiştir. Yazarın bu tutumunda ait olduğu kültürel yapıyı yabancıya açma isteği etkili olmuş olabilir.

Bu örnekte verilen “Birahima” Arapça kökenli bir özel isimdir ve Afrika’nın Müslüman yerlileri tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Afrika kıtasındaki Müslümanlar genelde Arapça kökenli “İbrahim” için “Birahima”, “Ayşe” için “Aichatou”, “Fatma” için “Fatimatou” adlarını kullanmaktadırlar. Yazar, “birincisi benim adım Birahima, kara derili ve küçük olduğum için değil de kötü Fransızca konuştuğum için küçük zenciğim” şeklinde bir ifadeyle romanına başlar. Yazarın

⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Marabout>

henüz romanın başında kullandığı bu ilk cümleden bile yazarın bir kültürden diğerine geçiş yaptığını anlamak zor değildir zira yazar Fransa'nın Fransızcasını değil de Afrika'ya özgü bir Fransızca'yı okuyucusuyla buluşturmak istemektedir. Örnekte de görüldüğü üzere yazarın Fransızcası bir yazılı metinde olması gereken standart bir Fransızca değildir.

Kaynak metinde geçen "Birahima" özel adını erek metinde çevirmenin koruduğu görülmektedir. Bunun yanında yazarın kaynak metinde Fransızca karşılığı olan "Noir" varken İngilizce "Black" kelimesini kullandığı çevirmenin de erek metinde bu kelimeyi "kara derili" olarak çevirdiği gözlemlenmiştir. Oysa "Black" kelimesi "Siyah, siyahi, kara, zenci" anlamlarına gelmektedir. Burada yazarın zihinsel işlemine çevirmenin de benzer işlemle, bir başka deyişle zihinsel olarak bir çeviri edimi ile karşılık vermiş olduğu düşünülmektedir.

2. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Grand-mère dit que Ma est née à Siguiiri. C'était un de ces nombreux lieux pourris de Guinée, de Côte-d'Ivoire, de Sierra Leone où des piocheurs et casseurs de cailloux trouvent de l'or. (Kourouma, 2000, s. 16)
Dolaylı Özde Çeviri	Büyükanne, Ma'nın Siguiiri'de doğduğunu söylüyor. Burası, kazmacıların ve taş kırıcıların altın buldukları Gine'nin, Fildişi Sahili'nin, Sierra Leone'nin bir sürü kokuşmuş yerlerinden biriydi. (Kourouma, 2002, s. 19)

Bu kısımdaki ikinci örnekte, yazarın eserin başkahramanı Birahima'nın annesi olan Ma'nın doğduğu yere okuyucuyu götürmeye çalıştığı görülmektedir. Ma'nın annesinin, Ma'nın doğduğu yeri anlatırken nasıl bir yer olduğunu da açıklamaktan geri durmadığı açıkça anlaşılmaktadır. "Siguiiri" Birahima'nın annesinin doğduğu yerdir. Burası Gine, Fildişi Sahili Cumhuriyeti ve Sierra Leone'nun ortasında kalan ve altın arama faaliyetlerinin yürütüldüğü bir bölgedir. Dünya altın rezervinin büyük bir kısmı Afrika kıtasındadır ve sömürgecilik faaliyetleriyle birlikte Afrika kıtasında yoğun bir şekilde altın arama ve bulunan altınların Avrupa ülkelerine götürülmesi süreci de başlamıştır.

Aslında yazar, Birahima'nın annesinin doğduğu yeri anlatırken tarihsel bir gerçekliğe de vurgu yapar. Afrika kıtasında kazmacılık ve taş kırıcılığı geleneksel meslekler arasındadır. Kaynak metinde geçen "piocheur" ve "casseur de cailloux" Afrika'nın sömürgecilikle birlikte gelişen hem yaygın mesleklerine atıfta bulunmakta hem de altın arama faaliyetlerini işaret etmektedir. Verilen örnekte de görüldüğü üzere yazar; zihinsel bir çeviri sürecinden geçirerek yazdığı romanında, Siguiiri bölgesini ön plana çıkararak detaylı açıklamaları da eklemiştir. Dolayısıyla Afrika kıtasında geçmişte yaşanan sömürgecilik olgusunun yazarın zihin dünyasında varlığını koruduğu ve bu olguyu sömürgecilik sonrası dönemde bir romanla sorunsallaştırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu durumun "Siguiiri" şehri veya bölgesi üzerinden zihinsel bir çeviri işlemiyle somutlaştırılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Bu örnekte "Siguiiri" dışında takma bir ad olan "Ma", ve bununla birlikte "Guinée, Côte-d'Ivoire ve Sierra Leone" gibi Afrika ülke isimleri de kullanılmıştır. Kaynak metinde çevirmenin "Siguiiri" yer adını erek metne olduğu gibi aktardığı ve diğer ülke isimlerini ise Türkçede bilinen karşılıklarıyla verdiği gözlemlenmiştir. Söz konusu özel ad ve diğer yer adlarının Türkçeye aktarılması aşamasında çevirmenin yazarın verdiği açıklamaların dışında herhangi bir açıklama

yapmaya gerek duymadığı görülmüştür. Özellikle ülke isimlerinin Türkçede bilinen ülke isimleri olmasının bunda etkili olduğu ileri sürülebilir.

3. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	La sorcière exciseuse était de la race des Bambaras. Dans notre pays, le Horodougou, il y a deux sortes de races, les Bambaras et les Malinkés. Nous qui sommes des familles Kourouma, Cissoko, Diarra, Konaté, etc., nous sommes des Malinkés, des Dioulas, des musulmans. (Kourouma, 2000, s. 19)
Dolaylı Özde Çeviri	Sünneti yapan büyücü, Bambara ırkındandı. Bizim ülkemizde, yani Horodugu'da iki ırk vardır: Bambaralar ve Malinkeler. Kuruma, Cissoko, Diarra, Konate, vb ailelerinden olan bizler Malinke, Diula ve Müslümanız. (Kourouma, 2002, s. 22)

Üçüncü örnek olarak seçilen bu alıntıda, yazarın Afrika ile ilgili birkaç olguyu aynı anda sorgulamaya çalıştığı ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi, “genç kızların sünnet edilmesi”; ikincisi, “büyüculük, falcılık ve kâhinlik”; üçüncüsü, “kabilecilik, ırkçılık, etnik hizipçilik ve kabileler arası çatışma” ve son olarak da “Hristiyan-Müslüman, yani dini grupların çatışması”dır. Bunun yanında bu örnekte, aile ve kabile adları ve yer adları üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yukarıdaki örnekte geçen “Bambaras”, “Malinkés”, “Dioulas”, “Horodougou” ile diğer kabilecilik anlayışına dayanan aile isimleri açıklanmıştır. Afrika kıtasında 55 ülke bulunmakta olup her bir ülkenin kendi içinde farklı etnik gruplardan oluşan kabilecilik anlayışı hâkimdir. “Bambara”⁵ kelimesi “Bambaraca” anlamına gelen Afrika’da yaygın konuşulan bir dili ve aynı zamanda “Bambaralar” anlamında Afrika’da yaygın bir etnik grubu temsil eder. Bu örnekte yazarın özellikle vurguladığı “Bambaralar” ve “Malinkeler” temelde “Mandingue” ya da “Mande”⁶ olarak adlandırılan büyük bir etnik grubun parçası durumundadır. Ancak tarihsel olarak bu iki etnik gruptan “Malinkeler” İslam dini ile Müslüman olmayı tercih ederken “Bambaralar” Hristiyan olarak kalmayı tercih etmişlerdir. Yazar bu durumu özellikle kaynak eserine zihinsel çeviri işlemi ile dâhil edip romanında da açıklama yoluna gitmiş, ayrıca bu iki etnik grup arasındaki çatışmayı da yansıtmaya çalışmıştır.

Öte yandan Kourouma, köklerine atıfta bulunmak için “Horodougou”dan bahsetmektedir. Söz konusu yer üzerinde küçük bir araştırma yapıldığında gerçekte bu isimde bir yer olmadığı görülmektedir. Ancak Fildişi Sahili Cumhuriyeti’nde “Worodougou” diye bir şehir vardır. Gerçek “Worodougou’ya benzeyen kurgusal “Horodougou” Kourouma’nın roman evreninin gerçeklikle olan güçlü bir ilişkisini göstermektedir. Nitekim bu hususa, “Lecture critique de l’univers d’espaces réalistes comme toposémie fonctionnelle dans *Les soleils des indépendances* d’Ahmadou Kourouma” (Ahmadou Kourouma’nın *Bağımsızlık Güneşleri* adlı yapıtta işlevsel toposémie olarak gerçekçi uzam evrenin eleştirel okunması) adlı makale çalışmasında, yazarın “Horodougou”ya atıfta bulunduğu bahsedilerek değinilmiştir (Glibge vd., 2021, s. 535). Bu durum, yazarın öz bağlamı ile kaynak metni oluşturduğu bağlamın farklı olduğuna bir işarettir.

⁵<https://www.inalco.fr/langues/bambaramandingue#:~:text=Le%20mandingue%20a%20commenc%C3%A9%20%C3%A0,entre%2030%20et%2040%20millions.>

⁶ [https://discover-ivorycoast.com/culture-langues-et-religions/.](https://discover-ivorycoast.com/culture-langues-et-religions/)

Örnekte verilen “Bambaras”, “Horodougou”, “Malinkés”, “Dioulas” gibi özel adlara ilişkin göstergeler ve diğer aile isimlerinin kültürel ödünçleme yoluyla erek metne çevrildiği görülmektedir. Buna karşın ilk cümlede çoğul ifade edilen “Bambaras” sözcüğü erek metne “Bambara” şeklinde tekil olarak çevrilmiştir.

4.4. Yerel sanata dair göstergenin aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Et, autour de ma mère et de son ulcère, il y avait le foyer. Le foyer qui m'a braisé le bras. Le foyer fumait ou tisonnait. Autour du foyer, des canaris. Encore des canaris, toujours des canaris pleins de décoctions. (Kourouma, 2000, s. 11-12)
Dolaylı Özde Çeviri	Ve anamın ve ülserinin çevresinde ocak vardı. Kolumu dağlayan ocak. Ocak tütüyordu ya da közleniyordu. Ocağın çevresinde kanariler vardı. Yine kanariler, içinde kaynatılmış sıvı bulunan kanariler. (Kourouma, 2002, s. 15)

Bu bölümde Afrika kıtasının yerel sanatına ilişkin bir örnek üzerinde durulmuştur. Örnekte verilen iki yerel sanat unsurundan biri “canari”, diğeri ise “décoction”dur. Afrika kıtasında etnik grupların Afrikalılık olgusunun devamı açısından elzem gördükleri bir gelenek olan “şifacılık” geleneksel tıpta önemli bir yer tutar⁷. Kıta Afrika’ında “şifacılık” hemen hemen bütün etnik gruplar için vazgeçilmezdir ve bu tür tedavi yöntemleri onulmaz hastalıklarda sıklıkla uygulanır. Bu örnekte, yazarın ele almak istediği konu, eserin kahramanı Birahima'nın annesinin ülser hastalığına yakalanması ve tedavi için Afrika'da yaygın olarak uygulanan geleneksel tıp anlayışı olan “şifacılık”tır. Afrikalılığın önemli bir imgesi olan bu geleneğin yabancı bir dilde farklı bir bağlama taşınması özde çevirinin bir göstergesidir çünkü Kourouma, bu geleneği Kara Afrika Fransızca Sözlüğü’ne göre açıklama gereği duyar: “Kanari, Kara Afrika Fransızca Sözlüğü’ne göre zanaatçı elinden çıkmış, pişmiş topraktan yapılmış kap kacak” (Kourouma, 2000, s. 15).

Bu bağlamda ele alınan diğer sözcük ise “décoction”dur. Sıradan bir sözcük olmaktan öte bir kavrama ve dolayısıyla Afrika’da zanaata dönüşmüş bir geleneğe işaret eder. Bir başka ifadeyle, Afrika ülkelerindeki “şifacılık” geleneğine güçlü bir vurgu söz konusudur. Yazar kaynak metinde “décoction” şifacılık geleneğini şu şekilde aktarmaktadır: “Kaynatılan suyun üzerine koyulan otların etkileşime girmesiyle oluşan bir sıvı.” (Kourouma, 2002, s. 11-12). Bu kaynatılmış bitkisel bir sıvı anlamına gelmektedir. Açıklanan bu kavramlar, kıta genelinde meslek haline dönüşerek hem bir zanaat halini almış hem de geleneksel bir şifa yöntemine dönüşmüş durumdadır.

Her iki kelimenin Türkçe çevirilerine değinilecek olursa, çevirmenin “canaris” kelimesini okunuşunu dikkate alarak “kanari” şeklinde çevirdiği; “décoction” kelimesini ise “kaynatılmış sıvı” olarak erek metne aktardığı görülmektedir. Bu iki kelime yazar tarafından romanda daha önceki sayfalarda açıklandığı için burada tekrar açıklanmamıştır. Bu nedenle çevirmenin bu iki kelime için özellikle bir açıklama getirmediği görülmektedir.

⁷<https://www.indyturk.com/node/628971/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/afrikan%C4%B1n-geleneksel-t%C4%B1bb%C4%B1-ve-%C5%9Fifac%C4%B1lar>

4.5. Toplumsal yaşama dair göstergelerin aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Non! Mais suis p'tit nègre parce que je parle mal le français. C'é comme ça. Même si on est grand, même vieux, même arabe, chinois, blanc, russe, même américain; si on parle mal le français, on dit on parle p'tit nègre, on est p'tit nègre quand même. Ça, c'est la loi du français de tous les jours qui veut ça. (Kourouma, 2000, s. 5)
Dolaylı Özde Çeviri	Hayır! Ben küçük zenciyim, çünkü kötü Fransızca konuşuyorum. İşte böyle. Büyük olsanız, hatta yaşlı, hatta Arap, Çinli, Beyaz, Rus ve hatta Amerikalı olsanız, Fransızca'yı kötü konuştunuz mu, küçük zenci dili konuşuyorsunuz derler, küçük bir zenci bile olsanız. Bunun böyle olmasını isteyen, her gün konuşulan Fransızcanın yarasıdır. (Kourouma, 2002, s. 9)

Bu bölümde, Afrika kıtasının toplumsal yaşamına ilişkin örnekler üzerinde durulmaktadır. Toplumsal yaşama dair göstergelerin kaynak ve erek metinlerin karşılaştırmalı incelemesi bağlamında ele alındığı bu örnekte Afrikalı siyahilerin konuştuğu bozuk Fransızca konu edilmektedir. Fransız sömürgeciliğiyle birlikte Afrika kıtasına giren Fransızca sömürgecilik döneminde Frankofon Afrika edebiyatının oluşmasına zemin hazırlamış; daha sonra Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçleriyle birlikte sömürgecilik dönemi boyunca yaşanan olgular sorunsallaştırılarak “sömürgecilik sonrası” bir döneme geçilmiştir. Özellikle sömürgecilik sonrası dönemde Afrikalı Frankofon yazar ve düşünürler neden Afrika kıtasının yerel dillerinde değil de Fransızca yazdıkları üzerine kendilerini sorgulama sürecine girmişlerdir. Dolayısıyla Kourouma da Frankofon Afrika edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olarak bu sürece dâhil olmuştur. Fransa’da konuşulan standart Fransızcanın dışında, özellikle Afrika’da konuşulan Fransızca akademik çevrelerce bilimsel bağlamda epeyce bir süredir tartışılmaktadır⁸. Kourouma, kaynak eserde bu tartışmaya kısmen dâhil olarak Afrika’da konuşulan Fransızca’yı incelemek ve Afrika’ya özgü yeni bir Fransızca vurgusu yapmak ister. Buradan hareketle, yazarın öz bağlamına ilişkin olguları farklı bir bağlama taşımış olması kaynak eserin özde çeviri olduğunu göstermektedir.

Bu örnekte “petit nègre” sözcük grubu üzerinde durulmaktadır. “Petit nègre” sözcük grubu sözcüğü sözcüğüne çevrildiğinde “küçük zenci” veya “küçük siyahi” anlamına gelirken yaşanan süreçlerle birlikte deyimleşmiş ve günümüzde “kötü Fransızca” veya “bozuk Fransızca” anlamına gelmiştir. Académie Française⁹e göre bu deyimleşmiş ifade şu şekilde açıklanmaktadır: “Afrika’daki Fransız sömürgelerindeki yerlilere atfedilen yanlış ve ilkel konuşma tarzı”. Bu bağlamda “parler petit-nègre” sözcük grubu “kötü Fransızca konuşmak” anlamında kullanılmaktadır. Sömürgecilikle birlikte Fransızcanın Afrika’da varlık bulması ve Afrikalıların Fransızca’yı kendilerine özgü bir şekilde konuşmaya başlaması zaman içerisinde “petit nègre” ifadesinin evrilmesine zemin hazırlamıştır. Çevirmen erek metinde adı geçen ifadeyi önce “kötü Fransızca” daha sonra ise “küçük zenci” olarak çevirmiştir. Ayrıca çevirmenin “Fransızca’da ‘petit-nègre’ deyiminin tam

⁸ https://fr.wikipedia.org/wiki/Fran%C3%A7ais_d%27Afrique

⁹ <https://www.dictionnaireacademie.fr/article/A9P1818#:~:text=%E2%9C%BBPETIT%2DN%C3%88GRE&text=Compos%C3%A9%20de%20petit%20et%20de,des%20colonies%20fran%C3%A7aises%20d'Afrique>.

Türkçe karşılığı “küçük zenci”dir ve “bozuk Fransızca” anlamına gelir” (Kourouma, 2002, s. 9) şeklinde bir dipnot düştüğü de görülmektedir.

2. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Les Malinkés, c'est ma race à moi. C'est la sorte de nègres noirs africains indigènes qui sont nombreux au nord de la Côte-d'Ivoire, en Guinée et dans d'autres républiques bananières et foutues comme Gambie, Sierra Leone et Sénégal là-bas, etc. (Kourouma, 2000, s. 6)
Dolaylı Özde Çeviri	Malinkeler benim kendi ırkımdır. Hani şu, Fildişi Sahili'nin kuzeyinde, Gine'de ve Gambiya, Sierra Leone ve Senegal vs. gibi öteki boktan muz cumhuriyetlerinde kalabalıklar halinde yaşayan Kara Afrikalı zenci türü. (Kourouma, 2002, s. 10-11)

Afrika kıtasının sosyal hayatını yansıtan bir örnek olarak seçilen bu ifadelerde yazar, “Malinke” etnik grubunun Afrika kıtasında hangi ülkelerde yaşadıklarını, söz konusu ırkın coğrafyasını, bu ırkın hangi insan grubundan oluştuğunu ve aynı zamanda nasıl yaşadıklarını ele almaktadır. Bunu yaparken Afrika ülkeleri arasından Fildişi Sahili Cumhuriyeti ve Gine'yi bir kenara koyarak Senegal, Gambiya ve Sierra Leone gibi ülkeler için “républiques bananières” ve “foutu” metaforunu kullanmaktadır. Ayrıca “Malinke” için Afrikalı bir etnik grup olduğuna vurgu yapmak amacıyla “yerli, asli, buralı” anlamına gelen “indigène” sıfatına başvurduğu; insan türü olarak “siyahi ve zenci” olduklarını belirtmek için özellikle “nègre” ve “noir” kelimelerini beraber kullandığı görülmektedir.

Kourouma, kaynak metinde geçen bu ifadelerinde romanın başkışisi Birahima perspektifinden iki açıdan Afrika gerçekliğine vurgu yapmak istemiştir: birincisi, Afrika kıtasındaki etnik gruplar arasındaki çatışmayı dile getirmiştir; ikincisi ise ülkesinin ve Afrika kıtasının geçmişte yaşadığı sömürgecilik döneminde Avrupalı sömürgeci güçlerin etnik grupların arasındaki çatışmayı körüklemesine yönelik uygulamalarına karşı çıkmak amacıyla bir söz sanatı olarak tariz (antiphrase) kullanmıştır. Diğer bir ifadeyle, Avrupa'nın Afrika halklarını görme biçimi olarak bir ironi kullanmış ve bu cümlelerin tam tersini ifade etmiştir. Neticede yazarın her iki durumda da Afrika'nın temel bir sorunu olan etnik milliyetçilik meselesini dillendirdiği söylenebilir.

Ayrıca yazarın Afrika kıtasına ait temel sorun ve gerçeklikleri kurgu eser üzerinden dile getirmeye çalışması ve bunu zihinsel bir işleme tabi tutarak yapması kaynak eserin bir özde çeviri olduğunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla yazarın öz bağlamından hareketle bir söylem oluşturduğu ve bu söylemini tariz sanatı ve metaforlarla desteklediği ileri sürülebilir. Yazarın bir dokundurma veya iğneleme yoluyla oluşturduğu karşıt söylem eserin öz bağlamına bir gönderme olabilir.

Kaynak eserde yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanan “Malinkeliler” etnik grubunun erek eserde çevirmen tarafından kaynak metne sadık kalınarak çevrildiği gözlemlenmiştir.

3. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Avant ça, j'étais un bilakoro au village de Togobala. (Kourouma, 2000, s. 9)
Dolaylı Özde Çeviri	Bundan önce de Togobalo Köyü'nde bir bilakoroydum. (Kourouma, 2002, s. 13)

Bu örnekte, Birahima aracılığıyla sokak çocuğu meselesine temas edilir. Yazarın roman boyunca, Birahima'nın eserin başından sonuna okuldan uzaklaşarak nasıl bir sokak çocuğuna dönüştüğü ve sonrasında ise sokaklardan çocuk yaşta paramiliter gruplar için çalışan bir çocuk askere evrildiği konusunda çok detaylı açıklamalar ve betimlemeler yaptığı görülmektedir. Bu örnekteki "sokak çocuğu" konusu dünyanın herhangi bir ülkesinde de olabilir. Ancak "çocuk asker" konusu Afrika'nın temel sorunlarından birine işaret etmektedir. Bu da ilgili romanın özde çeviri olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Ayrıca yazarın bu örnekte kullandığı "bilakoro" sözcüğü ise sünnet olmamış çocuk anlamına gelmektedir. Yazar, bir taraftan sokak çocukları ve çocuk asker meselelerini ele alırken öbür taraftan da kıta genelinde sünnet olmamış çocukların toplum tarafından kabul görmediğini ifade etmiş ve bu tür çocuklar için Malinke kültüründe kullanılan "bilakoro" kelimesine vurgu yapmıştır. Yazarın kaynak metinde kullandığı "bilakoro" kelimesi öz bağlamına ait bir olgudur. Yazar Fransızca yazdığı bir romanda öz bağlamından gelen bir olguyu daha anlaşılır kılmak için açıklamaktadır. Yazarın kaynak metindeki özde çeviri olgusunun erek metinde çevirmen tarafından da sürdürüldüğü görülmektedir.

4. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Il y avait moi, il y avait le féticheur, le chasseur et guérisseur Balla aussi. Balla était le guérisseur de ma maman. (Kourouma, 2000, s. 12)
Dolaylı Özde Çeviri	Ben vardım, büyücü, avcı ve büyücü hekim Balla vardı. Balla, anamın hekimiydi (Kourouma, 2002, s. 15)

Bu örnekte Birahima'nın annesinin Afrika kıtasının geleneksel tedavi yöntemiyle iyileştirilmesi süreci işlenmektedir. Örnekte geçen "Balla" isimli kişi Birahima'nın annesinin "şifacısı" olan bir kadındır. "Féticheur", "chasseur" ve "guerisseur" gibi kelimeler, Afrika kıtası bağlamında uzunca açıklanması gereken temel hususlardır. Yazarın öz bağlamına ait olan tüm bu hususlar, yazarın özgün metin olarak sunduğu *Allah n'est pas obligé* adlı romanda sıklıkla işlenmiştir. Yukarıda dile getirilen olguların yazarın öz bağlamına yabancı olanlar için uzun uzun açıklanması özgün metnin özde çeviri olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Kourouma'nın romanı, okuyucusuna adeta Malinke dilinden Fransızcaya çevrilmiş bir roman izlenimi vermektedir. Zira kaynak metinde işlenen tüm konular aslında romanın üretildiği dil ve kültür bağlamına yabancıdır. Yukarıdaki örnekte geçen "guérisseur" kelimesi, Afrika kıtasında geleneksel yaşamın bir parçasıdır ve Afrika Fransızcasında "şifacı", "üfürükçü" veya "büyücü şifacı" gibi anlamlara gelmektedir. Fransızca metinde yazarın kullandığı "guérisseur" kelimesini, çevirmenin "hekim" veya "büyücü hekim" kelimesiyle aktarması, yazarın toplumsal yaşamına ilişkin kültürel göstergesini doğru bir şekilde ifade etmediğini göstermektedir.

5. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Dès le premier harmattan, elle est retournée au village pour participer à l'excision et à l'initiation des jeunes filles qui a lieu une fois par an quand souffle le vent du nord. (Kourouma, 2000, s. 18)

Dolaylı Özde Çeviri	İlk sıcak rüzgârlarla birlikte, sünnet olmak ve her yıl genç kızları topluma kabul etmek amacıyla kuzey rüzgârı estiğinde yapılan ilk törene katılmak için köye döndü. (Kourouma, 2002, s. 21)
---------------------	--

Bu örnekte ise Afrika kıtasındaki diğer önemli bir gelenek olan “sünnet” kültürü üzerinde durulmaktadır. Yazar, romanın bu kısmında Birahima’nın annesi Ma’nın sünnet edilme hikâyesini yabancı bir bağlama taşımak istemiştir. “Sünnet” dünyadaki çok sayıda Müslüman ülke tarafından bilinen bir dini ritüeldir ancak genelde erkek çocuklar için uygulanır. Afrika kıtasının bu noktada ayrışan tarafı genç kız ve kadınların da sünnet edilmesidir. Bu örnek özelinde vurgulanan “kadınların sünnet edilmesi” ve “topluma kabul edilme” gibi iki temel ritüel Afrika toplumsal yaşamının vazgeçilmez kültürel bir unsurudur.

Bu örnekte yazar, sünnetin kimler için, ne zaman ve nasıl yapıldığı konusunda detaylar sunarak öz bağlamına ilişkin önemli bir kültürel göstereyi, bir dil ve kültürden diğerine zihinsel çeviri yoluyla aktarmıştır. Kaynak metinde geçen “excision” ve “initiation” kelimeleri, “sünnet” ve “topluma kabul etme” gibi kavramlarla erek metne aktarılmıştır. Yazarın kaynak metinde vurgulamak istediği hususları çevirmenin de erek metinde öncelendiği söylenebilir.

6. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Ils ont lancé contre la jambe droite de ma maman un mauvais sort, un koroté un djibo trop fort, trop puissant. (Kourouma, 2000, s. 21)
Dolaylı Özde Çeviri	Annemin sağ bacağına doğru çok güçlü, çok etkili bir kötü büyü, bir korote, bir cibo fırlattılar. (Kourouma, 2002, s. 23)

Bu örnekte, Afrika kıtasındaki “büyücülük” olgusuna dikkat çekilir. Kourouma’nın, Birahima’nın annesi Ma’nın bacağındaki ülserin iyileştirilmesi için yapılan büyüleri yabancı okura açıklamak amacıyla farklı bir bağlama taşımak istediği anlaşılmaktadır. Birahima, annesi Ma’nın ülserli bacağıyla ilgili süreçten bahsederken hem büyücü hem de kadın sünnetçisi olan kadının büyücü olan oğlu ile kötü bir kehanet göstergesi olarak büyü fırlattığını aktarır. Bu büyülerden biri “koroté”; diğeri ise “djibo” olarak ifade edilir.

Yazar, öz bağlamına ait olan “koroté” sözcüğünü öz bağlamından yabancı bir bağlama zihinsel bir çeviri süreciyle taşır. Romanın başında da ifade ettiği gibi Sahraaltı Afrika kıtasının kötü veya kaba sözcüklerini yabancı bağlama aktarırken özellikle Fransızlar ve Frankofonlar için açıklama yoluna gider. Kourouma, romanda “koroté”yi “Kara Afrika Fransızca Sözlüğü’ne göre hedef alınan kişiyi uzaktan etkileyebilen zehir” (Kourouma, 2000, s. 23), “djibo” kelimesini ise “Kötü etkisi olan fetiş” (Kourouma, 2000, s. 23) olarak açıklamıştır. Dolaylı özde metinde çevirmen ise yazara sadık kalarak “korote” ve “cibo” kelimelerini tercih etmiştir.

4.6. Giyim Kuşama dair göstergelerin aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Grand-père était grand trafiquant d'or. Comme tout trafiquant riche, il achetait beaucoup de femmes, de chevaux, de vaches et de grands boubous amidonnés. (Kourouma, 2000, s. 16)
Dolaylı Özde Çeviri	Büyükbaba, büyük bir altın tüccarıydı. Her zengin tüccar gibi, çok kadın, çok at, inek ve kolalı uzun gömlek satın alıyordu. (Kourouma, 2002, s. 19)

Bu örnekte giyim kültürü üzerinde durulmaktadır. Afrika kıtasındaki etnik unsurların ayırıcı özelliklerinden biri de giyim kültürüdür. Kıtanın kaderini belirleyen çöl, kuraklık, susuzluk gibi sorunların kıtada yaşayan toplumların giyinme alışkanlıklarını da şekillendirdiği görülmektedir. İklim koşullarının genelde sıcak seyretmesi ve coğrafyanın çölle kaplı olması kolay giyilip çıkarılabilen ve aynı anda birden fazla işlevi yerine getirebilen elbiselerin sosyal hayatın içinde yer edinmesine zemin hazırlamıştır.

Roman boyunca yazarın Afrikalıların yerel kıyafetlerine sıklıkla vurgu yaptığı gözlemlenmiştir. Bunlardan biri de "boubou"dur. Bu kelime özellikle Batı Afrika'nın genelinde yaygın olan geleneksel bir erkek kıyafetidir. Yazarın öz bağlamından alıp getirdiği "boubou" kelimesi romanda Fransızca aktarılırken zihinsel bir işlemde geçirilmiştir. "Boubou", bütün bedeni kaplayan bir elbise şeklinde geniş ve uzun bir kıyafettir. Yazarın öz bağlamına ilişkin bir gösterge olarak kaynak eserde vurguladığı "boubou", çevirmen tarafından erek metne "gömlek" olarak çevrilmiştir, hatta "de grands boubous amidonnés" sözcük grubunu çevirmenin "kolalı uzun gömlek" olarak karşıladığı dikkat çekmektedir. "Boubou" aslında bir gömlek değildir. Yazarın öz bağlamdan yabancı bağlama zihinsel bir çeviri işlemi yoluyla oluşturduğu bu sözcük grubuyla ifade etmek istediğinin tam olarak bu olmadığı açıktır. Erek okurun zihninde "gömlek" farklı bir anlam evrenine sahiptir. Yazarın öz bağlamına ait bir kültürel gösterge olan bu kıyafet özde çeviri olarak kabul edilen kaynak eserde özellikle vurgulanmış; ancak ilgili sözcük grubu erek metne çevirmen tarafından anlaşılır bir şekilde aktarılmamıştır.

4.7. Yemek kültürüne dair göstergelerin aktarılması

1. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Les Malinkés sont des gens bien qui ont écouté les paroles d'Allah. Ils prient cinq fois par jour; ils ne boivent pas le vin de palme et ne mangent pas le cochon ni les gibiers égorgés par un cafre féticheur comme Balla. (Kourouma, 2000, s. 19)
Dolaylı Özde Çeviri	Malinkeler, Allah'ın 'Söz'ünü dinlemiş iyi insanlardır. Günde beş kez namaz kırlarlar; hurma rakısı içmez, domuz yemedikleri gibi, Balla gibi kâfir bir putatapar tarafından boğazlanan av hayvanlarını da yemezler. (Kourouma, 2002, s. 22)

Yiyecek içecek kültürüne ilişkin göstergelerin aktarılması bağlamında seçilen bu örnekte Malinke etnik grubuna mensup insanların Allah'ın emir ve yasaklarını dinleyen iyi insanlar oldukları, günde beş vakit namaz kıldıkları, palmiye şarabı içmedikleri ve hatta domuz eti ve fetişçi

bir kâfir olan Balla'nın kestiği av hayvanlarını da yemedikleri konu edilmiştir. Bu kaynak metnin özde çeviri olduğuna işaretir.

Yazarın özde metin olarak kabul edilen *Allah n'est pas obligé* adlı romanında öz bağlamına ilişkin vurguladığı temel husus "palmiye şarabı"dır. Afrika kıtası için milli bir içecek haline gelmiş "le vin de palme" sözcük grubu, Kourouma tarafından yabancı bir bağlama aktarılmıştır. Erek metinde çevirmen söz konusu ifadeyi, palmiye şarabı Türk kültüründe yer almadığı için "hurma rakısı" olarak çevirmiştir. Ancak erek metinde geçen "hurma rakısı" da erek okura tanıdık bir gösterge değildir dolayısıyla çevirmen erek okura daha yakın olan "şarap" ifadesini tercih edebilirdi.

2. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Elle ne voulait pas de l'argent, du bétail, de la cola, du mil, du vin, des habits ou des cauris. (Kourouma, 2000, s. 20).
Dolaylı Özde Çeviri	Para, hayvan, kola, darı, şarap, giysi veya kori istemiyordu. (Kourouma, 2002, s. 22)

Bu örnekte yazar, Birahima'nın bakış açısından okuyucuyu Afrika'nın ilginç kültürlerini tanımaya davet etmektedir. Romanda sünnetçi ve büyücü kadının, Birahima'nın annesine büyü yapması sonucu annesinin ayağındaki kanamanın durması üzerine büyücü kadının ödüllendirilmesinden bahsedilir ve bu ödüllendirme işlemi, kültür ve gelenek gereği "para, hayvan, kola, darı, şarap, giysi veya kori" gibi şeylerle yapılabilmektedir. Kourouma öz bağlamına ait geleneksel göstergeleri zihinsel çeviri sürecinden geçirerek Fransız okurun kavram dünyasında anlaşılır kılmak için yeniden ifade etmiştir.

Yukarıdaki örnekte verilen "cola" sözcüğü, kaynak metinde yazar tarafından şu şekilde açıklanmaktadır: "Kola, kola ağacının sindirici özelliği dolayısıyla tüketilen taneleri anlamına gelmektedir" (Kourouma, 2000, s. 22). Yazarın kaynak metinde kullandığı "cola" kelimesi erek okur için asitli bir içeceği çağrıştırmaktadır. Çevirmen söz konusu kelimeyi erek metne sözcüğü sözcüğüne çeviri yöntemiyle "kola" olarak çevirmiş, bunun yanında kaynak metinde yazar tarafından verilen açıklamayı da erek metinde herhangi bir ekleme yapmadan aktarmıştır.

3. Örnek

İnceleme Metinleri	İncelenen Bağlam
Özde Çeviri	Tout ce que je parle et déconne et que je bafouillerais, c'est lui qui me l'a enseigné. Il faut toujours remercier l'arbre à karité sous lequel on a ramassé beaucoup de bons fruits pendant la bonne saison. (Kourouma, 2000, s. 13)
Dolaylı Özde Çeviri	Size anlattığım, ileri geri söylediğim ve bundan böyle de kafama göre söyleyeceğim her şeyi bana öğreten odur. Mevsimi geldiğinde altında durup güzel meyvelerini topladığınız karite ağacına (meyveleri yağlı tereyağ ağacı) her zaman şükretmek gerekir. (Kourouma, 2002, s. 16)

Yazar bu örnekte, öz bağlamına ilişkin bir ağaç olan "karite ağacı"ndan bahsetmektedir. Bu ağacın bir meyve ağacı olduğu kaynak eserde belirtilmiştir. Çünkü doğru mevsime denk gelindiğinde bu ağaçtan çok meyve yedikleri Birahima'nın ifadelerinden anlaşılmaktadır. "L'arbre

à beurre” veya “l’or des femmes” olarak da adlandırılan “l’arbre à karité¹⁰” Afrika yerel dillerinde farklı adlandırmalara sahip ve Afrika kültürü açısından köklü bir geçmişin simgesi olan çiçekli özel bir bitkidir. Bu ağaç, yaprakları, çiçekleri ve gövdesi endüstriyel olarak kullanılabilen ve ticareti yapılabilen bir üründür. Aynı zamanda ağaçtan meyve olarak karite bademi üretilmekte ve karite tereyağı da kozmetik gibi sektörlerde kullanılmaktadır.

Yazar, Afrika’nın öz bağlamına ilişkin bu ağacı yabancı bağlama taşıyarak Afrika’nın zenginliğine vurgu yapmak istemiştir. Bu durum, yazarın kaynak metninin aslında çeviri bir metin olduğuna yönelik kültürel ve geleneksel bir gösterge olabilir. Ayrıca, kaynak eserde “l’arbre à karité” olarak geçen ifade, çevirmen tarafından erek metne “karite ağacı” olarak çevrilmiş ve buna ek olarak, çevirmenin parantez içinde “meyveleri yağlı tereyağ ağacı” şeklinde açıklayıcı bir ifade eklediği gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Kourouma’nın *Allah n’est pas obligé* adlı romanında, kültüre özgü göstergeleri Fransız veya Frankofon bir okurun anlayabileceği şekilde dönüştürdüğü görülmüştür. Bu yönüyle, yazarın “bir kavram dünyasına ait olan bir olguyu, bir varlığı ya da bir nesneyi başka bir kavram dünyasına” (Öztürk Kasar, 20202, s. 20-21) söz konusu romanı yoluyla taşıyabilmiş olduğu ifade edilebilir. Öz bağlamdan yabancı bağlama giden bir özde çeviri örneği olarak ele alınan *Allah n’est pas obligé*’de Kourouma’nın mensubu olduğu ve iyi bildiği Afrika kıtasının gelenek, görenek, toplumsal ve kültürel yaşamına ait göstergeleri Fransız okur veya Frankofon okura Fransızca olarak aktarırken içine doğduğu, yaşadığı ve gözlemlediği coğrafyanın iklimini olabildiğince açık bir şekilde ve anlaşılır kılarak açıklamaya çalıştığı ve romanının okuyucu kitlesi için kültürel öğeleri detaylarla bezediği gözlemlenmiştir.

Özde çeviri örneği olarak kabul edilmiş bir metnin özde çevirmeni olan Kourouma’nın bu şekilde bir yaklaşımı benimsemiş olmasının temel nedeni, bir taraftan Afrika kıtasına ilişkin temel meseleleri sorgulamak, diğer taraftan da romanı yoluyla okuru öz kültürüne doğru çekip okurun daha fazla araştırma yapmasını sağlayarak Afrika kültürünün evrensel bir boyut kazanmasına katkı sağlamak olduğu düşünülmüştür. Buna ek olarak Kourouma’nın kaynak metinde öz bağlam olarak kendi kültürünü ön planda tutma ve yabancı bağlam olan diğerine tanıtmaya arzusu açıkça görülmüştür. Her ne kadar *Allah n’est pas obligé* Afrikalı bir yazar tarafından yazılmış, Fransa’da basılmış ve özgün bir eser olarak sunulmuş olsa da aslında yazarın öz bağlamına ilişkin olguları yabancı bağlama taşıma arzusu bu anlatıdaki göstergeler incelendiğinde açıkça gözlemlenmiş ve söz konusu eserin bir zihinsel çeviri sürecinden geçtiği anlaşılmıştır. Öte yandan kaynak metinde Kourouma’nın sömürgecilik, büyücülük, kız çocuklarının sünnet edilmesi ve çocuk askerler gibi Afrika kıtasının temel meselelerini sıklıkla gündemde tutması, mensubu olduğu Malinke etnik grubunun diline ait kavramları bir şerit gibi roman boyunca işlemesi, özellikle de öz bağlamına ilişkin bu olguları farklı okur kitlesine açıklamak için de Larousse, Petit Robert, Kara Afrika Fransızcası ve Harrap’s Sözlüğü gibi dört farklı sözlük edindiğini belirtmesi ve bu olguları

¹⁰<https://livelihoods.eu/fr/regenerating-the-shea-butter-tree-2/#:~:text=Le%20karit%C3%A9%20est%20un%20arbre,jusqu'aux%20hauts%20plateaux%20%C3%A9thiopiens.>

açıklamak için roman boyunca sık sık bu sözlüklere başvurması söz konusu kaynak metnin aslında özde çeviri olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Özde çeviri kavramının izlerini sürmek amacıyla kaynak eserden toplamda 40 örnek tespit edilmiştir ancak örneklerin içerik ve yorum olarak benzerlikler taşımasından kaynaklı çalışma 20 örnek ile sınırlandırılmıştır. Örnekler, Öztürk Kasar'ın "Çeviri Göstergebilimi ile Kent Göstergebiliminin Bütünleşik Bağlamında Özde Çeviri Kavramının İncelenmesi"(Öztürk Kasar, 2020, s. 10) başlıklı makalesinde yer verdiği kültüre özgü unsurlar çerçevesinde 7 alt başlıkta; deyiş, atasözü ve kalıp ifadeler (2 örnek), dini göstergeler (4 örnek), özel adlar (3 örnek), yerel sanat unsuru (1 örnek), toplumsal yaşam (6 örnek), giyim kuşam alışkanlığı (1 örnek) ve yemek kültürü (3 örnek) olarak sınıflandırılmıştır. Seçilen örneklerin oranına bakıldığında toplumsal yaşama dair göstergelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu durum, Afrika ülkelerinin öz bağlamına ilişkin olguları yabancı bir bağlama aktarma isteğiyle yorumlanabilir. Çevirmenin özde çevirmen Kourouma'nın kaynak metindeki izlerini takip ederek yer yer kaynak metin odaklı çeviri yaptığı ve açıklamaları erek metne olduğu gibi aktardığı gözlemlenebilirken yer yer de erek odaklı bir çeviri anlayışı ile erek kültüre yakın gelen göstergelerin açıklamalarına metninde yer vermediği görülmüştür.

Deyiş ve atasözü kapsamında incelenen örnekte kaynak metinde Malinke kültürüne özgü deyim ve atasözlerinin erek metne çevirmen tarafından sözcüğü sözcüğüne aktarıldığı ve anlamın bulanıklaştırıldığı saptanmıştır. Kaynak metinde geçen kalıp ifadelerin çevirisinde ise çevirmenin Malinke diline özgü kalıp ifadeleri Türkçeye öncelikle transliterasyon yöntemiyle çevirdiği daha sonra ise yazarın kaynak metindeki açıklayıcı ifadelerini aktardığı gözlemlenmiştir. Dini göstergelerin aktarımı çerçevesinde seçilen örnekler incelendiğinde, özde çeviri olarak kabul edilen *Allah n'est pas obligé* adlı eserde, Afrika ülkelerinin Müslüman halkları ile Türk kültürü arasında dini kavramlar açısından benzerlikler dikkat çekmiştir. Özel adların aktarımına ilişkin örnekler incelendiğinde, kaynak metinde geçen yer isimlerinin Türkçede kullanıldığı, bir başka deyişle erek okurun aşına olduğu şekliyle aktarıldığı tespit edilmiştir. Toplumsal yaşama dair göstergeler kapsamında sunulan örneklerde çevirmenin yazarın kaynak metindeki tutumuna benzer bir şekilde gündeme getirilen hususları açıklamalarıyla beraber çevirmeyi tercih ettiği saptanmıştır. Yerel sanata ilişkin göstergelerin özde çevirmen Kourouma'nın kaynak metinde vurguladığı şekliyle erek metinde çevirmen tarafından vurgulandığı ve çevirmenin yazara sadık kaldığı tespit edilmiştir. Afrika giyim kuşam kültürüne ilişkin örnekte Kourouma'nın aktardığı kültürel göstergenin erek metne taşınmadığı anlaşılmıştır. Yemel kültürü konusunda kaynak metinde yazarın ön plana çıkardığı kimi göstergelerin izlerinin erek metinde kaybolduğu gözlemlenmiştir. Genel olarak, Afrika kültürü ile Türk kültürü arasında dini göstergeler açısından benzerliğin daha fazla olduğu durumlar ile yemek ve giyim kültürü gibi farklılıkların daha fazla olduğu durumlarda çevirmenin ayrı çeviri tercihlerinde bulunduğu dikkati çekmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Fransızca özgün bir metin olarak yayımlanmış olan *Allah n'est pas obligé* adlı roman, özde çeviri kavramı sayesinde bir çeviri eser olarak ele alınabilmiştir. Seçilen örnekler ışığında elde edilen sonuçlar bu eserin aslında zihinsel bir çeviri sürecinden geçtiğini göstermiştir. Bu açıdan, özde çeviride özde çevirmenin zihinsel çeviri izlerinin tespit edilebildiği bu romanın bir çeviri olarak görülmesi durumunda eserin Türkçe çevirisi *Allah mecbur*

değil ki'nin de çeviri olgusu açısından açıklanması gerekir. Dolayısıyla erek eser “dolaylı özde çeviri”, erek eserin çevirmeni “dolaylı özde çevirmen” olarak ele alınabilmıştır.

Sonuç olarak vurgulanması gereken hususlardan biri de bu çalışmanın “özde çeviri” kavramı kapsamında yapılan çalışmalardan kaynak metnin aslına çevirisinin olmaması, Afrikalı frankofon bir yazar tarafından kaleme alınmış olması ve “dolaylı özde çeviri” olarak ele alınan erek eserin Türkçe olması bakımlarından ayrılmış olmasıdır. Bu kavram çerçevesinde şimdiye kadar yapılan çalışmalar genelde “özde çeviri” ve “aslına çeviri” etrafında gerçekleştirilmiş olup bu çalışma ise “özde çeviri” (Fransızca kaynak eser) ve “dolaylı özde çeviri” (Türkçe erek eser) çerçevesinde ele alınmıştır. Bu açıdan göstergebilim ve çeviribilimin karşılaşmasından doğan “özde çeviri” kavramının, bu çalışmada da yapıldığı gibi sömürgecilik sonrası edebi eserlerde ele alınması daha sonraki araştırmalar için farklı bakış açıları sunabilir ve çeviri göstergebilimi alanına yeni katkılar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Briselance, Marie-France ve Morin, Jean-Claude (2013). *Le Personnage: de la “Grande” Histoire à la Fiction*. Paris: Nouveau Monde Editions.
- Gligbe, Emmanuel Selorm ve Tortor, Delali Kofi (2021). La lecture de l’univers d’espaces réalistes comme toposémie fonctionnelle dans *Les soleils des indépendances* d’Ahmadou Kourouma. *Revue des Arts, Linguistique, Littérature et Civilisation*, RA2LC n°03, Décembre 2021, 531-550.
- Gorlée, D. Linda (1994). *Semiotics and the Problem of Translation: With Special Reference to the Semiotics of Charles S. Peirce*. Amsterdam: Editions Rodopi.
- Gorlée, D. Linda (2000). *Göstergebilim ve Çeviri Sorunu: Charles S. Peirce’ün Göstergebiliminden Özel Alıntılarla*. (Çev. Mine Mutlu). Ankara: Günce.
- Gülmüş Sırkıntı, Halise (2023). Yazınsal çeviride etik ikilemler: Türkçede Bab-ı Ali’nin baş tercümanlarından Andrew Ryan’ın hatıraları. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 18, 41-60.
- Kourouma, Ahmadou (2000). *Allah n’est pas obligé*. Paris: Editions du Seuil.
- Kourouma, Ahmadou (2002). *Allah mecbur değil ki*. (Çev. Aykut Derman). İstanbul: Can Yayınları
- Loucou, Jean-Noël (2007). *Côte d’Ivoire: les résistances à la conquête coloniale*. Abidjan: Éditions Cerap. (Sayfa 150)
- Öztürk Kasar, Sündüz (2001). La sémiotique subjectale et la traduction. *Third International Congress-Claims, Changes and Changelles in Translation Studies Abstracts*, 30 Ağustos-01 Eylül 2001. Kopenhag: European Society for Translation, Copenhagen Business School. 24-25.
- Öztürk Kasar, Sündüz (2012). Traduction de la ville sous le point de vue sémiotique: İstanbul à travers ses signes en trois langues. In N. Rentel & S. Schwerter (dir.), *Défis et enjeux de la méditation interculturelle* (pp. 267-285). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Öztürk Kasar, Sündüz (2020). Çeviri göstergebilimi ile kent göstergebiliminin bütünleşik bağlamında özde çeviri kavramının incelenmesi. *Dünya Dilleri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 1(25).
- Öztürk Kasar, Sündüz ve Çelik, Kübra (2021). Bir özde çeviri örneği *The City of the Sultan and Domestic Manners of the Turks in 1836* ve aslına çevirilerinde kenti temsil eden göstergelerin aktarımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23 (Haziran): 1067-1084.

- Öztürk Kasar, Sündüz ve Gülmüş Sırkıntı, Halise (2021). Çeviri göstergebilimi bağlamında bir özde çeviri örneği: *The Clown and His Daughter*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S.23 (Haziran): 1042-1057.
- Öztürk Kasar, Sündüz ve Güzel, Ozan Erdem (2002). Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* adlı romanı ile İngilizce çevirilerinin kent göstergebilimi ve çeviri göstergebilimi odağında çözümlenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27 (Nisan): 869-890.
- Öztürk Kasar, Sündüz, Güneş, Sadriye ve Sarı, Mehmet (2024). Karanov, Macarov ve Naçov'un İstanbul'u anlatan Bulgarca eserlerinin ve Türkçe çevirilerinin özde çeviri bağlamında incelenmesi. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(2), 45-63.
- Petrilli, Susan (2007). Interpretive Trajectories in Translation Semiotics. *Semiotica*, 163, 311-345.
- Sancaktaroğlu Bozkurt, Sinem ve Söznmez Dinçkan (2024). *Kim Bu*: Bir özde çeviri örneği olarak Joan Kim Erkan'ın *Lady Who* başlıklı eserinin ve aslına çevirisinin incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 20: 138-160.
- Torop, Peter (2000). Towards the Semiotics of Translation. *Semiotica*. 128-3/4: 597-609.
- Tuna, Didem (2020). Yazarın zihninde bir çeviri edimi: Özde çeviri ürünü olarak kaynak metin ve aslına çevirisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 882-904.
- Tuna, Didem ve Çelik, Begüm (2021). From wiping out of the meaning to cover-interpretation: The translator as covert co-author in the rewriting of İstanbul. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 17(2), 1083-1098.
- Tuna, Didem ve Kuleli, Mesut (2017). *Çeviri Göstergebilimi Çerçevesinde Yazımsal Çeviri İçin Bir Metin Çözümleme ve Karşılaştırma Modeli*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Prof. Dr. Soner Akpınar

**ÇAĞDAŞ
TÜRK ROMANINDA
6-7 EYLÜL OLAYLARI**

Rumlar Etnisite ve Kimlik

Günce Yayınları

MUNİS FAİK OZANSOY

Yaşamı, Yapıtları, Sanatı

H. Yasemin Mumcu

Günce Yayınları

FAİK ÂLİ OZANSOY

YAŞAM ÖYKÜSÜ, YAPITLARI VE ŞAIRLİĞİ

DOÇ. DR. SEVİM KARABELA ŞERMET

Günce Yayınları

**GÜLMECENİN
DİLLERİ**

Prof. Dr. Ünsal Özünlü

Günce Yayınları